

Põlva linna ja Põlva valla ühise sotsiaalse töö arengukontseptsioon 2011-2020

Käesolev arengukontseptsioon on valminud Põlva linna ja Põlva valla ühisprojekti "Põlva linna ja valla ühiste sotsiaalteenuste arengukontseptsiooni väljatöötamine" raames tänu Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna Finantsmehhanismidest rahastatavale regionaalarengu toetuskeemile. Arengukontseptsioonile eelnes Põlva linna ja valla sotsiaaluuringu läbiviimine, mille teostas OÜ Laas & Laas. Projekti raames viidi läbi kokku 10 arutelu ja seminari ning lisaks toimus mitmeid arutelusid erinevates komisjonides, kuhu oli kaasatud kogu Põlva piirkonnast erinevad sotsiaalvaldkonna esindajaid avalikust-, kolmandast- ja erasektorist.

Ühisprojekti läbiviijaks oli Põlva vald koostöös Põlva linnaga. Projekti elluviimise periood kestis 1. septembrist 2009 kuni 15. veebruarini 2011.

Koostatud „Põlva linna ja Põlva valla ühise sotsiaalse töö arengukontseptsioon“ on kinnitatud Põlva Linnavalikogu 9. veebruari 2011 määrusega nr 2 ja Põlva Vallavolikogu 10. veebruari 2011 määrusega nr 4.

Täname kõiki, kes andsid oma panuse projekti edukaks läbiviimiseks
Põlva Linnavalitsus ja Linnavalikogu
Põlva Vallavalitsus ja Vallavolikogu

Saateks

Poolteist aastat kestnud ühise arendustöö tulemusena, milles osalesid ja andsid oma panuse Põlva linna ja Põlva valla sotsiaaltöötajad ning teised linna- ja vallaametnikud, paljud sotsiaalteenuste pakkujad nii linnas kui vallas ja külgnevate alade esindajad – haridustöötajad, kirikuõpetajad, perearstid, noorsootöötajad jt. Kuigi otsene projektitöö kestis üsna lühikest aega, kajastuvad kontseptsioonis paljude tublide inimeste aastatepikkused kogemused.

Täname kõiki, kes üksteisega ja ka meiega oma teadmisi ja kogemusi jagasid. Loodame, et ühiste arutelude käigus tugevnenud koostöö jätkub kõike kavandatut ellu viies ja ühiselt uusi julgeid plaane tehes.

Projektis osalenud eksperdid ja arengukontseptsiooni koostajad:

Marju Selg, MSW
Merle Linno, MSW

Sisukord

1. Põlva vald ja Põlva linn: ülevaade rahvastikust ja sotsiaalse töö sihtgruppidest	6
1.2. Ülevaade Põlva linna ja valla rahvastikust	6
1.3. Ohustatud gruppide osakaal rahvastikus	8
1.3.1. Puuetega isikud	8
1.3.2. Töötud	8
1.3.3. Lapsed	9
1.3.4. Eakad	9
1.3.5. Kokkuvõte	10
2. Teoreetiline põhjendus	11
2.1. Heaolu	11
2.2. Sotsiaalne kapital	13
2.3. Laste heaolu	15
2.3.1. Kodukultuuri ja toitumise roll laste heaolus	16
2.4. Sotsiaaltöö eripära väikelinnas ja maal	17
2.4.1. Sotsiaalne kapital ja maasotsiaaltöö	19
2.4.2. Sotsiaaltöötaja enesehoid	21
2.5. Mõned sotsiaalse töö arendamisega seotud teemad	22
2.6. Sotsiaalpedagoogika ideedest lähtuv sotsiaalne töö	24
2.6.1. Täievolilisus ehk subjektsus	25
2.6.2. Eluga toimetulek	25
2.6.3. Dialoogilisus	27
2.6.4. Kollektiivsus, aktiivsus ja elamuslikkus	27
2.7. Perekeskus – parim vorm laste ja perede toetamiseks	28
3. Sotsiaalse töö arendamine Põlva vallas ja Põlva linnas	31
3.1. Sotsiaalteenused Põlva vallas ja linnas: ülevaade ja ettepanekud	31
3.2. Sotsiaalse töö arendamine	31
Viidatud kirjandus	33
LISA 1 – Sotsiaalteenuste osutamine Põlva vallas ja Põlva linnas	34
LISA 2 – Sotsiaalvaldkonna ja teenuste ühine arendamine Põlva vallas ja Põlva linnas aastani 2020	40
Tänuavaldused	48

Sissejuhatuseks

Omavalitsusüksuse ülesanded jagunevad kohustuslikeks ja vabatahtlikeks ülesanneteks, millest kohustuslike täitmist nõuab riik kohaliku omavalitsuse üksustelt seaduste abil ja vabatahtlike ülesannete puhul on igal kohaliku omavalitsuse üksusel õigus otsustada, kas ja kuidas ta neid täidab. Täiendavalt peab kohalik omavalitsus kui osa riiklikust haldussüsteemist kohaliku elu küsimustega tegelemise kõrval täitma ka teatud riiklike ülesandeid.

Käesoleva projekti raames läbiviidud uuringus ja arengukontseptsioonis keskendutakse sotsiaaltöö vajaduste ja võimaluste analüüsil ning tegevuskava planeerimisel kogu sotsiaalse töö kohustuslike ja vabatahtlike ülesannete kontekstis.

KOKS-i § 6 valdkondade kaupa loetletud kohustuslikud omavalitsuse ülesanded:

(1) Omavalitsusüksuse ülesandeks on korraldada antud vallas või linnas sotsiaalabi ja -teenuseid, vanurite hoolekannet, noorsootööd, elamu- ja kommunaalmajandust, veevarustust ja kanalisatsiooni, heakorda, jäätmehooldust, ruumilist planeerimist, valla- või linnasisest ühistransporti ning valla teede ja linnatänavate korrashoidu, juhul kui need ülesanded ei ole seadusega antud kellegi teise täita.

(2) Omavalitsusüksuse ülesanne on korraldada antud vallas või linnas koolieelsete lasteasutuste,

põhikoolide, gümnaasiumide ja huvikoolide, raamatukogude, rahvamajade, muuseumide, spordibaaside, turva- ja hooldekodude, tervishoiuasutuste ning teiste kohalike asutuste ülalpidamist, juhul kui need on omavalitsusüksuse omanduses. Nimetatud asutuste osas võidakse seadusega ette näha teatud kulude katmist kas riigieelarvest või muudest allikatest.

(3) Lisaks käesoleva paragrahvi 1. ja 2. lõikes sätestatud ülesannetele otsustab ja korraldab omavalitsusüksus neid kohaliku elu küsimusi:

- 1) mis on talle pandud teiste seadustega;
- 2) mis ei ole seadusega antud kellegi teise otsustada ja korraldada.

(4) Omavalitsusüksus täidab riiklike kohustusi:

- 1) mis on talle pandud seadusega;
- 2) mis tulenevad selleks volitatud riigiorгани ja antud volikogu vahelisest lepingust.

(5) Käesoleva paragrahvi 4. lõike punkti 1 alusel kohalikule omavalitsusele pandud kohustustega seotud kulud kaetakse riigieelarvest.

Need on ülesanded, mis on tingimatult või tingimuslikult kohustuslikud kõigile üksustele võrdselt. Kohaliku omavalitsuse tegevust loetletud valdkondades reguleerivad täpsemalt paljud seadused.

1. Põlva vald ja Põlva linn: ülevaade rahvastikust ja sotsiaalse töö sihtgruppidest ¹

Põlva linn on Põlva maakonna administratiivkeskus. Linna ümbritseb rõngasvallana Põlva vald. Enamuses kulgeb linna-valla piir mööda kindlaid maamärke (raudtee, ringtee, Orajõgi), samas on ka selliseid piirialasid, kus linna üleminek vallaks on märkamatu, kuna linna äärealadel on kujunenud valla tihedus-asustuselad (Põlva linna terviseprofiil 2010).

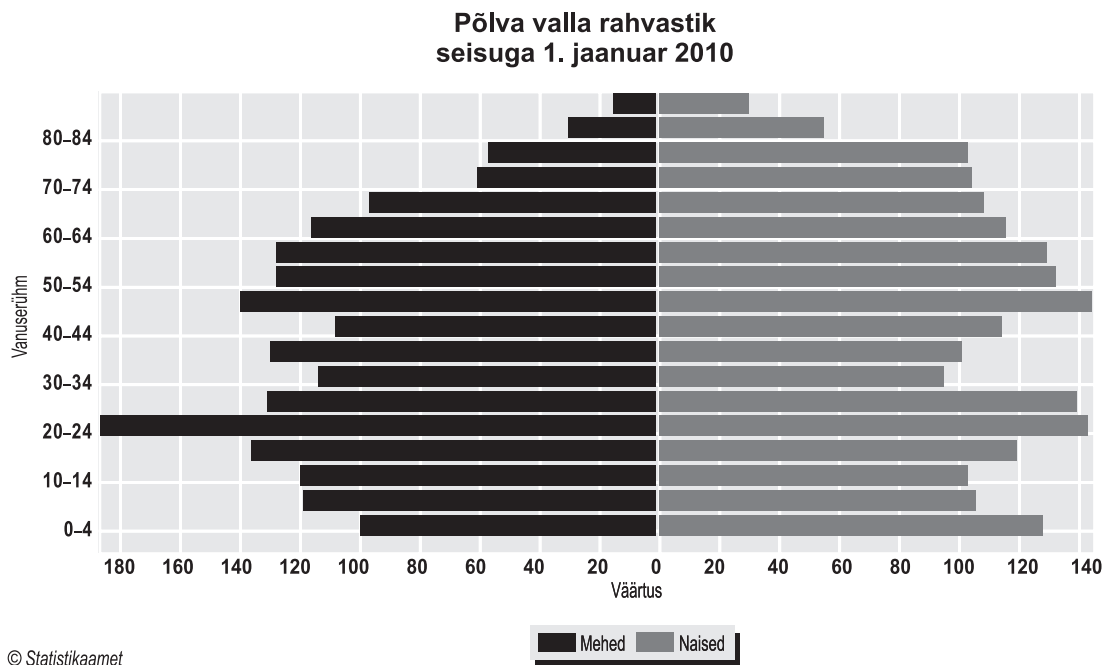
Põlva valla territooriumil paikneb 27 küla. Rahvaarvult suuremad külad on Mammaste, Himmaste ja Rosma. Põlva valla spetsialistide prognoosi kohaselt nende külade juhtpositsioon lähiaastatel säilib (Põlva valla terviseprofiil 2010). Valla territooriumil asusid enne Eesti taasiseseisvumist kolm kolhoosi (täpsemalt vaata Põlva valla ajalugu kodulehelt www.polvavald.ee), mis kujundasid ja korraldasid kohalikku elu rohkem kui tollane kohalik omavalitsus. Turumajandusele üleminek ning ühismajandite likvideerimine (Põlva valla territooriumil lõppes kolhoosikord 27. mail 1993, vt täpsemalt valla kodulehelt) tõi kaasa hulgaliselt muutusi Eesti maaelus, mis kõik mõjutavad maaelanikkonna eluolu veel praegugi. 2010 aasta suvel läbi viidud maasotsiaaltöö alases uurimuses (Gutmann 2010: 42-43) töid selles osalenud sotsiaaltöötajad välja, et nii maaelu kui ka maal sotsiaaltöö tegemist mõjutavad oluliselt kolhooside ja sovhooside ajast pärandiks jäänud kortermajad, mis ühe vastaja sõnade kohaselt on „nagu moodustis, mis on ebaloomulik siin maal“ (nõukogude aja seoste kohta tänase sotsiaaltööga vt maasotsiaaltöö käsitlused). Käesoleva arengukontseptsiooni ettevalmistamise käigus toimunud seminaridel ja vestlustel rääkisid erinevad sotsiaalse töö spetsialistid, et teatud kortermajade piirkondades (näiteks Peri ja Holvandi majad) elavad inimesed justkui teiste normide ja reeglite järgi. Selle kaasnähe on, et piirkonda (kas teadlikult või juhuslikult) elama kolimine põlistab inimeste kliendipõlve, sest see keskkond ei soodusta positiivsete ja edasiviivate muutuste tegemist argielus.

Ehkki Põlva vald ja Põlva linn on erinevad haldusüksused, on nende infrastruktuurid ning inimeste argielu tihedalt läbi põimunud. Ka rahvastiku ränne on tihedaim linna ja valla vahel võrreldes muude piirkondadega (Terviseprofiilid 2010).

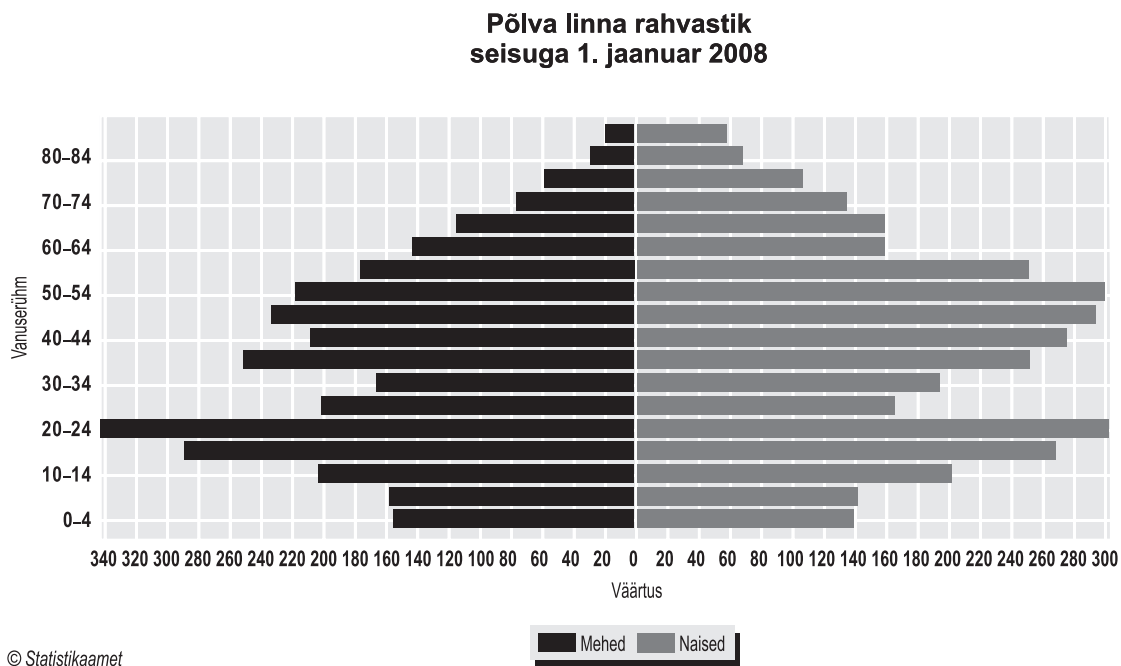
1.2. Ülevaade Põlva linna ja valla rahvastikust

Põlva linna rahvaarv on 6296 ja valla rahvaarv rahvastikuregistri andmetel on 4120 inimest (2010. aasta seisuga). Vaadates rahvastiku jaotust vanuselises lõikes (vt joonis 1) näeme, et sarnaselt nii Põlva maakonna kui ka Eesti üldiste näitajatega on eriti arvukas nii vallas kui linnas 20-24 aastaste vanusegrupp. Nii linna kui valla rahvastikupüramiididelt on näha, et olemas on stabiilse arvuga kuni 19 aastaste järelpõlv, samuti tulevaste lapsevanemate põlvkond (25-29 aastased). Väikseima arvuline elanikkonna grupp on 30-34 aastased nii linnas kui vallas. See on seletatav väljarändega, tõenäoliselt on selle vanusegrupi esindajad õpingute tõttu lahkunud ning oma elu sisseseadnud mujal. Samas on tööealise elanikkonna vanusegrupp 45-60 suur, mis näitab, et nii Põlva linna kui valda peetakse heaks elukeskkonnaks.

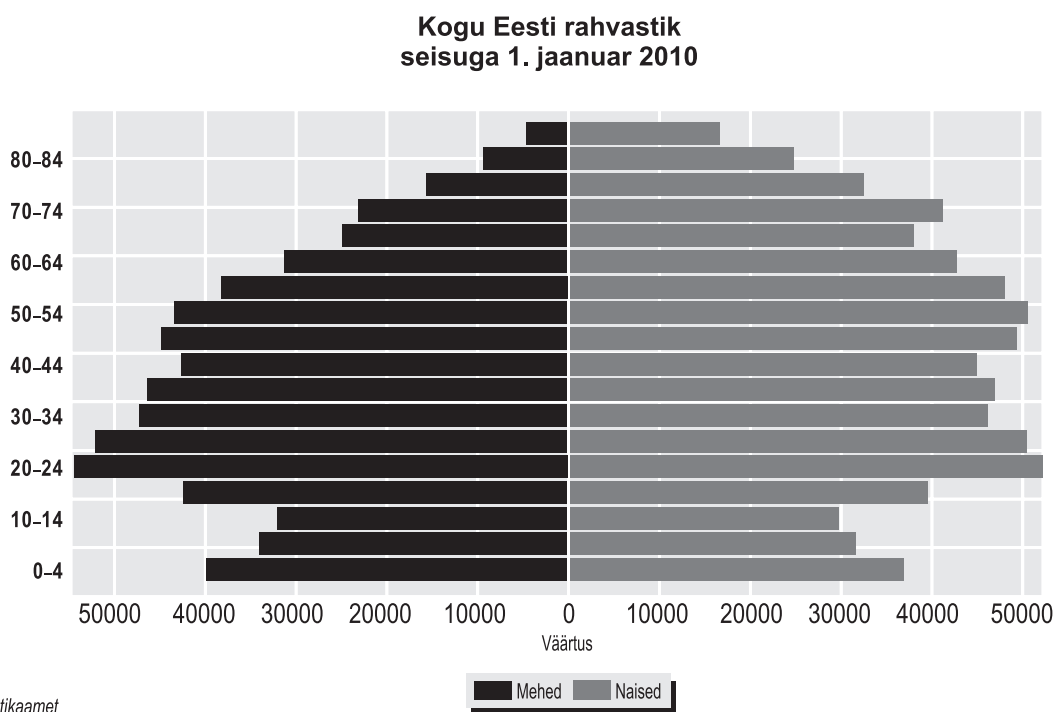
¹ Selle osa kirjutamisel on kasutatud 2010. aasta lõpus koostatud Põlva linna terviseprofiili (http://polva.ee/bw_client_files/polva_linn/public/img/File/uuringud/Terviseprofiil2000-2008.pdf) ja Põlva valla terviseprofiili (<http://www.polvavald.ee/files/mari/Terviseprofiilkinnitatud2010.pdf>), Põlva valla kodulehte www.polvavald.ee ja Põlva linna koduleht www.polva.ee.

Joonis 1. Põlva valla rahvastikupüramiid

Joonis 2. Põlva linna rahvastikupüramiid

Joonis 3. Võrdluseks kogu Eesti rahvastikupüramiid

Rahvastiku soolise jaotuse juures torkab silma, et Põlva valla elanikkond on sooliselt rohkem tasakaalus kui Eestis keskmiselt: Põlva vallas on veel kuni 69 aastaste vanusegrupis mehi ja naisi võrdselt, kuid Eestis keskmiselt on juba alates 50 aastaste vanusegrupist naiste osakaal suurem. Põlva linna rahvastiku sooline jaotus sarnaneb rohkem Eesti üldise jaotusega.

1.3. Ohustatud gruppide osakaal rahvastikus

1.3.1. Puuetega isikud

Põlvamaad eristab kogu Eestist pikaajalise haigusega inimeste kõrge osakaal elanikkonna 16- aastaste ja vanemate inimeste hulgas (60%), ka osakaalu kasv on aastatel 2003-2008 olnud Eesti kiiremaid (Noorkõiv 2010: 57). Samal ajal on puuetega isikute hulk Põlva linna elanikkonnas püsinud üsna stabiilne, ca 16%. Sügava puudega alla 18-aastaseid noori on Põlva linnas 6 (seisuga 01.03.2010). Põlva vallas on puuetega isikuid ca 14% valla elanikest, lisaks on vallas 24 puudega last. Puuetega inimeste osakaal on Põlva linnas ja vallas kõrgem kui riigis tervikuna (2009. a. 9%), aga siiski madalam kui Põlva maakonnas, kus neid oli 2009. aastal 22% elanikkonnast. (Terviseprofiilid 2010) Seega võib oletada, et ka pikaajalise haigusega inimeste osakaal on väiksem kui maakonnas tervikuna.

1.3.2. Töötud

Registreeritud töötuid on Põlva vallas 2010. aasta III kvartali seisuga 4,5% elanikkonnast, Põlva linnas on 2010. aasta andmetel registreeritud töötuid 5,4% linna elanikkonnast.

Töötuse määr on Põlva linnas ja vallas viimastel aastatel olnud kõrgem nii Eesti kui maakonna kesk-

misest. Tegelik töötute arv võib olla veelgi suurem, sest puudub täpne statistika pikaajaliste töötute kohta.

Tööealises elanikkonnas võib pidada vaesuse riskis elavateks ka miinimumpalga saajaid. Põlva linnas on olnud miinimumpalga saajate hulk viimastel aastatel stabiilne ja moodustab 18% linna maksumaksjatest, kuid Põlva vallas on olnud kõikumised suuremad ning 2009. aastal oli miinimumpalga saajaid 23% maksumaksjatest. (Terviseprofiilid 2010)

1.3.3. Lapsed

Põlva vallas sündis 2010. aastal 48 last, mis on viimaste aastate kõrgeim arv. Põlva linnas sündis 2010. aastal 81 last, mis samuti on rohkem kui eelmistel aastatel. Nii Põlva valla kui linna sündimuse üldkordaja on kõrgem ja tõusujoones võrreldes Põlvamaa ja kogu Eesti keskmisega. (Terviseprofiilid 2010)

Mõlemas omavalitsuses on kokku 8 laste haridusasutust, neist Himmaste Algkool, Mammaste Lasteaed-Algkool ja Johannese Kool Rosmal ning lasteaed „Täheke“ asuvad Põlva valla territooriumil ning Põlva Ühisgümnaasium, Põlva Keskkool, Põlva Roosi Kool, lasteaiaid „Lepatriinu“ ja „Mesimumm“ asuvad Põlva linnas. Statistiliste andmete analüüs näitab, et üldhariduskoolides on märgata mõningast laste arvu vähenemist, kuid lasteaia käivate laste arv on kasvanud. Hariduselu on Põlva vallas ja linnas tihedalt põimunud: Põlva valla mujal õppivatest lastest 83% õpib Põlva linna koolides, Põlva valla koolides teistest omavalitsusest pärit laste hulga moodustavad kõige suurema osa Põlva linna lapsed. (Terviseprofiilid 2010)

Põlva linnas ei ole viimastel aastatel koolikohustuse mittetäitmine probleemiks olnud, samuti on vähenenud noorte poolt toimepandud õigusrikkumiste arv (Põlva linna terviseprofiil 2010). Põlva vallas on keskmiselt 10 koolikohustust mittetäitvat last aastas (Põlva valla terviseprofiil 2010).

Põlva linnas on mitmekesised võimalused huvitegevuseks lastele ja noortele: muusikakool, kunstikool, spordikool, lisaks suur hulk spordiklubisid, erinevad tantsustuudiod ja eksperimentaalteater. Põlva valla õpilastest õpib linna huvialakoolides 116 õpilast (sh spordikoolis 60, muusikakoolis 29 ja kunstikoolis 27 õpilast). (Terviseprofiilid 2010)

Nii vallas kui linnas on loodud tingimused noorsootöök. Aktiivselt tegutsevad Peri Noorteklubi ja Põlva avatud noortekeskus. Väiksematele lastele tegutseb Põlva mängutuba „Pallike“. (Terviseprofiilid)

1.3.4. Eakad

Eesti vanuriuuringu andmetel on üle 65-aastased inimesed suhteliselt vähe ühiskondlikult aktiivsed. Vaid 15% eakatest vastas, et nad võtavad osa ümbruskonnas korraldatavatest üritustest, umbes poole vastanute jaoks saab määravaks halb tervis, viiendik aga väitis huvipuudust. Eakate suhtlemine ja huvitegevus on suures osas individuaalne, valdavalt televiisori vaatamine, raadio kuulamine, raamatute lugemine (sh raamatukogu külastamine), teatris ja kontserdil käimine. Eakate päevakeskuses käib regulaarselt umbes 15% eakatest ja harva 14%, kusjuures, linnades vähem ja maapiirkondades rohkem. (Saks 2009: 75)

Euroopa sotsiaaluuringu (2004) andmetel kahaneb vanusega inimeste suhtlemisaktiivsus sõprade, sugulaste ja kolleegidega ja sõprusel põhineva suhtlemise vahetab välja hooldusvajadustest lähtuv suhtlemine. Naiste sotsiaalne kapital (sellest täpsemalt allpool) on üldiselt suurem kui meestel, naiste suhtlemisaktiivsus kahaneb aeglasemalt kui meestel, sest naised on aktiivsemad ka ise mitterahalist abi jagama (nt abistama sõpra, naabrit, lapsi jne) ja üksi jäädes abi vastu võtma, samas kui mehed saavad mitteformaalset abi põhiliselt abikaasalt/elukaaslaselt ja kurdavad üksi elades rohkem abita jäämist kui naised. Järelikult sõltub meeste elukvaliteet eakana valdavalt leibkonnasisestest ressursidest, kuid naistel lisanduvad sellele leibkonnavälised ressursid.

Eestis hindab enamik inimesi oma tervist halvaks juba enne 65 eluaastat, samas kui EL-s ilmneb selline muutus alles pärast 75 eluaastat. Eestis halveneb eakate tervis kiiremini kui EL tervikuna. (Euroopa sotsiaaluuring 2004)

Uuringud näitavad, et koduhooldusel olevad inimesed on oma eluga üldiselt rohkem rahul, kui nende suhtumine vananemisse on positiivne ja nad on rahul teenustega, mida neile pakutakse. Oluline on turvalisuse tunne ja tunne, et oled oma elu peremees. Hooldusasutuses viibivate eakate rahulolu oma eluga sõltub rahulolust pakutavate teenustega ja abistavate inimestega ning võimalusest osaleda otsuste langetamises hooldusega ja igapäevaelu planeerimisega seotud küsimustes. Tähtis on ka huvitavate ja mõtestatud tegevuste olemasolu. Ka perekonna ja sõprade kaasamine hooldusse parandab hooldusasutuses elavate inimeste elukvaliteeti. (Saks 2009: 76)

Põlva Valla Hooldekodu asub Põlva linna territooriumil. 1.10.2010 seisuga oli hooldekodus 35 elanikku, kellest 19 oli pärit oma vallast ja 16 teistest omavalitsustest. Lisaks elavad veel 9 valla elanikku teistes hooldekodudes. Põlva linna eakaid on erinevates hooldekodudes kokku 10 (Tervisprofiilid 2010).

1.3.5. Kokkuvõte

Põlva linn ja Põlva vald kokku moodustavad küllaltki tervikliku üksuse. Selle järelduse kasuks räägivad mitmed asjaolud. Kõigepealt geograafiline seotus: Põlva linna ümbritseb Põlva rõngasvald ning piir nende vahel on nii maastikul kui ka paljudes eluvaldkondades sujuv ja paindlik. Inimeste liikumine linna ja valla vahel on tihe: vastastikku käiakse töö, kuid koolis, teenuseid saamas ja sisseoste tegemas käiakse maalt linna.

Tiheda seotuse üheks väljenduseks on see, et valla lapsed õpivad pärast algkooli edasi linnakoolides ja osalevad ka linnas pakutavates koolivälistes tegevustes. Seetõttu tuleb edasi arendada juba praegugi tihedat koostööd hariduse ning laste ja perede heaoluga seotud teemadel.

Valla ja linna rahvastiku koosseisu tuleb arvestada teenuste edasisel kavandamisel. See, et Põlva valla eakamate inimeste vanusegrupis on mehi ja naisi enamvähem võrdselt, on kindlasti positiivne. Oletatavasti on selle näitaja taga suhteliselt palju koos elavaid paare ja vähem üksikuid eakaid, kel teatavasti on juba rahaliselt raskem oma eluga toime tulla. Naiste eluiga on statistiliselt siiski pikem, seetõttu tuleb ette mõelda kõrgemas eas üksikuks jäävate naiste toetamisele tulevikus. Kuna eakaid mehi on rohkesti, on vaja arendada spetsiaalselt eakatele meestele mõeldud sotsiaalse töö vorme.

Tulenevalt Põlva linna ja valla rahvastiku vanuselisest jaotusest, nimelt nooremate vanusegruppide suuremast arvukusest Eesti keskmisega võrreldes on vaja senisest enam tähelepanu pöörata lastega peredele mõeldud sotsiaalse töö arendamisele. Eesmärgiks on kujundada laste- ja peresõbralik keskkond kuhu noored tuleksid tagasi peale hariduse omandamist.

2. Teoreetiline põhjendus

Käesoleva kontseptsiooni eesmärk on edendada Põlva linnas ja Põlva vallas ühistegevust sotsiaalse töö alal. Mõiste „sotsiaalne töö“² on kontseptsioonis kasutusel katusmõistena, mis hõlmab ühelt poolt traditsioonilist kohalike omavalitsuste sotsiaaltööd ja hoolekandeteenuste pakkumist ning teiselt poolt sotsiaalpedagoogika ideedest lähtuvat, kogukonnal põhinevat ja külgnevaid süsteeme kaasavat ennetava rõhuga sotsiaalset tööd. Eesti liberaalne sotsiaalpoliitika on kujundanud meie sotsiaaltööd Anglo-ameerikalikult teenustesüsteemi keskseks ja bürookraatlikuks. Mandri-Euroopale omane sotsiaalpedagoogiline vaade aitab kujundada sotsiaaltööd inimlähedasemaks (vt ptk 6.2).

Sotsiaaltöö eesmärk on edendada inimeste heaolu. Rahvusvahelise sotsiaaltöö definitsiooni järgi tegeleb sotsiaaltöö inimeste võimekuse ja väärikuse toetamisega ning sotsiaalse lõimituse suurendamisega, ning kõik see toimub inimõiguste ja sotsiaalse õigluse põhimõtteid järgides³. Nende teemade lahtimõtestamisele ongi pühendatud arengukontseptsiooni teoreetiline põhjendus.

2.1. Heaolu

Heaolu defineerimine ja inimeste heaolutaseme hindamine pole lihtne ülesanne. Üksikisikud mõistavad heaolu teisiti kui sotsiaalpoliitiliste otsuste tegijad või hoolekandeteenuste korraldajad. Heaolu saab hinnata nii objektiivsete mõõdupuudega kui inimeste subjektiivsete kogemuste alusel. Objektiivselt hinnates võetakse arvesse selgeid väliseid tegureid, näiteks sissetulekute suurust, tööhõivet ja elukeskkonna kvaliteeti. Teine võimalus on küsida inimeste endi kogemusi ja arvamusi, uurida, kuidas inimesed mõistavad oma olukorda ja võimalusi, kas nad on nendega rahul ja mida soovivad. Objektiivse käsitlemise järgi on heaolu midagi, mis on olemas või millest on puudus, pidades ennekõike silmas inimeste käsutuses olevaid ainelisi ressursse ja teenuseid. Nii mõeldes peetakse esmatähtsaks hoolitseda, et elukeskkonnas oleksid olemas inimeste normaalseks eluks piisavad ressursid, aga nende kättesaamine kasutamine on inimeste endi mure. Seevastu subjektiivse heaolukäsitluse järgi on peamine iga inimese rahulolu oma eluga ja õnnelikkuse kogemine – need on asjad, mida ei saa hinnata keegi teine peale inimese enda.

Õnnelikkus aga tekib ja püsib eelkõige inimsuhetes (vt *joonis 1*), seega on sotsiaalpoliitika ja -teenuste ülesanne otseste hüvede pakkumise kõrval alati toetada häid suhteid inimeste vahel.

	Heaolu	Õnnelikkus
Elatustase	Materiaalsetel ja füüsilise keskkonna ressurssidel rajanev vajaduste rahuldamine	Subjektiivsed kogemused, elamused ja eelistused seoses enda ja oma pere materiaalsete ja keskkonna tingimustega
Elukvaliteet	Inimeste vahelistel, inimese ja ühiskonna ja inimese ja looduse vahelistel suhetel rajanev vajaduste rahuldamine	Subjektiivsed tunded, elamused ja eelistused seoses suhetega teiste inimestega, loodusega, ühiskonnaga

Joonis 1. Elatustaseme, elukvaliteedi, heaolu ja õnnelikkuse seosed (Allardt 1976).

² Sotsiaaltöö ja sotsiaalse töö eristamine on omane saksa keeleruumile: Sozialarbeit ja Soziale Arbeit.

³ International of Social Workers' definition of social work, Montreal 2000, vt Hare (2007).

Heaolu mõiste mitmekülgselt selgitamiseks on loodud erinevaid mudeleid. Üks tuntumaid on Maslow' vajaduste hierarhia (joonis 2), mille järgi vajaduste rahuldamine toimub aste-astmelt. Kõrgemate vajaduste juurde saab üldiselt jõuda alles seejärel, kui alumiste tasandite vajadused on rahuldatud. Tõsi, nii Maslow' mudeli kriitikud ja ka ta ise oma hilisemates töodes on rõhutanud, et erinevate vajaduste rahuldamine on omavahel läbi põimunud ega toimu ühes kindlas järjekorras. Ka vajaduste omavaheline tasakaal on erinevatel inimestel ja erinevates sotsiaalsetes gruppides erinev. Maslow' vajaduste hierarhia aitab mõista, et kõikide inimlike vajaduste rahuldamine toetab igaüks erineval moel inimese eneseväärikust ja toimivust ühiskonna liikmena, et inimeste vajadusi tuleb mõista tervikliku süsteemina ning et inimese heaolu eelduseks on vajaduste rahuldamine.

V Eneseteostusvajadus
Teha endast see, milleks sul võimeid on. Inimeste püüdlused on erinevad: saada heaks lapsevanemaks, saavutada edu spordis, erialatöös või teaduses jne. Eneseteostuse eelduseks on saavutada võim oma vajaduste üle.
IV Sotsiaalse tunnustuse ja eneseväärikuse vajadus
Rakendada oma oskusi ühiskonnas tunnustust vääriaval viisil, saavutada stabiilselt hea enesehinnang, olla isiksusena vaba ja sõltumatu.
III Läheduse, sõpruse ja armastuse vajadus
Kuuluda enda jaoks olulistesse rühmadesse nagu perekond, sõpruskond, töökollektiiv, huviring, erialühing jne, armastada ja olla armastatud, teha koostööd. Ilma selleta tunneb inimene end üksildasena ning oma elu tühja ja mõttetuna.
II Kaitstuse ja turvalisuse vajadus
Turvalisuse aluseks on oma elu kogemine järjepidevana ning kindlustunne homse ees. Siia kuuluvad tervis, kodu ja peresuhete stabiilsus, töö- ja liiklusohutus, kindlustatus töökaotuse ja õnnetuste puhuks, kaitstus kuritegevuse eest.
I Füüsilised vajadused
Kõik, mis on oluline organismi või populatsiooni ellujäämiseks: õhk, vesi, toit, valgus, soojus, uni, soo jätkamine, liikumine, stimulatsioon

Joonis 2. Maslow' vajaduste püramiid.

Heaolu mõistmiseks võib vaadelda inimest ka ressurside kasutajana. Näiteks öko-süsteemne läheneviis aitab kaardistada üksikisiku või perekonna keskkonnas olemasolevaid sotsiaalseid ja materiaalseid hüvesid (teenuseid, asutusi, infrastruktuuri elemente, olulisi inimsuhteid jne) ja nende tegelikku kättesaadavust. Ressursside olemasolu ei tähenda, et kõik inimesed saavad neid kasutada. Ressurssideni jõudmist võib piirata transpordi puudulikkus, rahapuudus, informeerimatus, aga ka alaväärsustundest tingitud eemaletõmbumine. Vajadused ja ressursid on omavahel tihedalt seotud: rahuldatud vajadused saavad omakorda ressursideks, mis aitavad rahuldada järgmisi vajadusi.

Vajadustel ja ressursidel põhinevaid heaolukäsitlusi on püütud aegade jooksul ühendada. Ühe rahvusvaheliselt tuntuima integreeritud mudeli on loonud soome sotsioloog ja akadeemik Erik Allardt (1976). Allardt toob välja heaolu eri mõõtmed, võttes arvesse heaolu välist ja sisemist poolt (vt joonis 3)

Elatustase, ressursside omamine (having)	Kuulumine, armastus (loving)	Eneseteostus, olemise viis (being)
Sissetulekud Eluase Töötamine Haridus Tervis	Kogukonda kuulumine Peresuhted Sõprussuhted	Sotsiaalne staatus, lugupeetus Asendamatus Poliitilised ressursid Tegelemine huvitavate asjadega

Joonis 3. Heaolu 12 komponenti Allardti (1976) järgi.

Mõned tabelis mainitud asjadest räägivad ise enda eest, kuid osa vajab selgitamist. Suhete puhul on oluline nende hulk ja kvaliteet, aga ka see, kui võrdne inimene ise tunneb, et tal üldse on võimalusi suhteid luua. Inimese asendamatus heaolu komponendina põhineb ideel, et mida raskem on kedagi oma töökohas või peres asendada, seda enam tunneb ta end väärrika ja toimetuleva subjektina, mitte väljaveetatava mutrikesena. Poliitilised ressursid hõlmavad valimistel osalemist, ühiskondlikku tegevust, püüet mõjutada otsustajaid ning kõige selle tulemuslikkust.

Inimeste heaolu sõltub nende endi igapäevastest valikutest ning ümbritseva keskkonna ja ühiskonna tingimustest. Igas elukeskkonnas on tegureid, mis kas toetavad või ohustavad nii üksikisikute kui kõigi elanike ühist heaolu. Avalikud teenused kujundavad elukeskkonda ja aitavad inimestel oma heaolu eest hoolitseda. Argielus me sageli ei teadvustagi, kui tähtis roll on tegelikult avalikel teenustel – olemasolevad hüved näivad enesestmõistetavad ning probleeme tekitab alles nende äralangemine.

Osa inimesi vajab teatud teenuste tuge mingis kitsas eluvaldkonnas. Hoolekandeteenused saavad tähtsaks siis, kui heaolu on ohustatud või nõrgenenud. Tavaelus mõistetakse heaolu all eelkõige materiaalse ressursside olemasolu. Allardti heaolumudel ja Maslow' inimlike vajaduste hierarhia on seetõttu tänuväärased, et nad näitavad selgesti tähenduslike inimsuhete ja sotsiaalse lõimituse tähtsat rolli heaolus. Sama mõtteviisi toetab ka sotsiaalse kapitali idee (sellest allpool).

Siin käsitletud heaolumudelid kätkevad kahte heaolu mõõdet: põhivajaduste rahuldamist, mis tagab ellujäämise, ning tegelemist kõrgemate vajadustega, mis kuulub pideva arengu ja täiustumise juurde. Vajaduste rahuldamine praegu ja tulevikku silmas pidades on olulised kõikide vanusegruppide puhul, kuid lastele võivad puudujäägid ühes või teises tekitada korvamatut kahju.

2.2. Sotsiaalne kapital

Sotsiaalne kapital on üks keskseid mõisteid, kui jutt on sotsiaalpoliitikast, mille eesmärk on kodanikuühiskonna ja kogukondade võimekuse arendamine. Kodanikuühiskonna ja kogukondade toimimine on väga tähtis inimeste heaolu seisukohalt ning aitab teha tulemuslikku sotsiaaltööd.

Mõistet sotsiaalne kapital ⁴ kasutatakse normide ja võrgustike kohta, mis võimaldavad inimestel teha koostööd probleemide lahendamiseks ning ühiste eesmärkide saavutamiseks. Sotsiaalne kapital tähendab eelkõige häid, usalduslikke ja toetavaid suhteid inimeste vahel. Uuringud näitavad, et sotsiaalne

⁴ Sotsiaalse kapitali teooriasse on suurima panuse andnud maailmakuulsad sotsioloogid Pierre Bourdieu, James Coleman and Robert Putnam, igäüks oma vaatenurgast. Bourdieu näitas, kuidas sotsiaalne kapital aitab eliidil säilitada ja tugevdada oma võimupositsiooni ühiskonnas. Putnami töödel põhinev positiivne sotsiaalse kapitali käsitlus on kodanikuühiskonna arendamise aluseks. Nii Coleman kui Putnami on rõhutanud sotsiaalse kapitali suurt tähtsust laste ja noorte sotsialiseerimisel perekonnas, koolis ja muudes süsteemides.

kapital on tihedalt seotud inimeste elukvaliteediga, tervisega ja keskkonna turvalisusega, mis omakorda on majandusliku arengu ja jõukuse eelduseks. Võrreldes „tõelise”, st majandusliku kapitaliga on sotsiaalne kapital odav. Omavalitsustel jt kohalikel süsteemidel on võimalik seda tõhusalt kasvatada suhteliselt väheste investeeringute ja jõupingutustega. Sotsiaalsel kapitalil on omadus laieneda väiksemagi hea tahte avalduse tulemusena. Peamiselt on aga vaja mõtteviisi muutust. Sotsiaalsel kapitalil on kaks tahku. Üks tahk on need ressursid, mis on kättesaadavad mingile sotsiaalsele grupile, olgu selleks pere, organisatsioon, paikkond või omavalitsus.

Seejuures on kapitaliks just kättesaadavus, ei piisa ressursside olemasolust. Teine tahk on võrgustikud, kus vastastikku üksteisest hoolitakse, üksteist usaldatakse ja abistatakse. Usaldusel põhinevad võrgustikud on olulised nii tavainimeste vahel kui ka tööalast rolli täitvate spetsialistide, ametnike ja ettevõtjate vahel ning veel parem, kui need ühendavad mitteformaalseid ja formaalseid sfääre omavahel.

Nii nagu heaolu, nii ka sotsiaalse kapitali olemasolu saab hinnata nii väliste tunnuste alusel, kui ka uurides inimeste endi kogemusi. Välisteks sotsiaalse kapitali ilminguteks on kodanikuühiskonna võimekus, avalike institutsioonide koostöö omavahel, äri sektoriga ning kodanikuühiskonna gruppide ja võrgustikega, kohalike inimeste osavõtt ühistest asjadest jms. Need on asjad, mida saab väljendada arvudes. Inimestele aga on arvudest tähtsamad nende vahetud kogemused ja elamused. Sotsiaalse kapitali poolest rikkas kogukonnas või kollektiivis tajuvad inimesed ühtekuuluvust ja toetavat õhkkonda, usaldavad ja aitavad üksteist vastastikku, neil on hea ja turvaline olla. Sellises õhkkonnas elavad ja tegutsevad inimesed tunnetavad oma sotsiaalset vastutust ja peavad tähtsaks õiglust.

Arengukontseptsiooni kontekstis on õpetlikud kuulsa sotsioloogi Putnami järeldused, mis ta tegi 1970. aastail, uurides Itaalias seoseid sotsiaalse kapitali ja omavalitsuste toimimise tulemuslikkuse vahel (Putnam 1994). Putnami tähelepanu äratas tõsiasi, et väliselt sarnased omavalitsused said oma ülesannetega erinevalt hakkama. Paremini toimisid need, kelle haldusalas oli välja arenenud tugev kodanikuühiskond ning seega ka sotsiaalne kapital. Selline olukord oli iseloomulik Põhja-Itaaliale, kus toimisid horisontaalsed võrgustikud ning kohalikest juhtorganitest räägiti “meie” vormis. Lõuna-Itaalias olid säilinud traditsioonilised vertikaalsed võimuhierarhiad, vallajuhid oli tavainimese jaoks kuskil kõrgel ning valitsemist mõisteti “nende” asjana. Putnam näitas, et kodanikuühiskond on sotsiaalse kapitali väljendus, aga ka selle tekkimise alus. Kodanikuühiskonna suhtevõrgustikud haaravad inimesi ühistegevustesse ning õpetavad selleks vajalikke väärtusi nagu usaldus, sallivus ja aktiivsus. Info liikumine ja arutelud suhtevõrgustikes tagavad pideva sotsiaalse kontrolli kohaliku juhtimise üle, valla- või linnavalitsus peab arvestama kodanike nõudmistega ning vastutama oma tegevuse eest. Sellises õhkkonnas tunnevad kodanikud end osalistena ühiselu korraldamises ning suudavad paljusid probleeme lahendada oma jõududega. Kõik see toetab kohaliku võimu efektiivsemat toimimist ja soodustab uuendusi. Kui kodanikuühiskond on nõrk, jäävad funktsioonid, mida võiksid täita inimesed ise, üha enam vallaametnike ja teenusepakujate kanda.

Selle tulemusena muutub valitsemine kodanikukaugeks ja ebaefektiivseks ning teenused ei vasta inimeste tegelikele vajadustele. Inimesed aga on rahulolematud nii juhtimisega kui ka enda suutmatusega kohapealses elus midagi muuta.

Itaalia näide võib tunduda kauge ja võõrana, ent ka Eesti kohalikes omavalitsustes on käibel erinevad praktikad, mille tulemusena on ka sotsiaaltöötajate ja klientide omavaheline suhtlemine ning töö tule-

muslikkus erinev. Praegu käimasoleva perevägivalda uuringu andmete esmase analüüsi tulemused näitavad, et piirkondades, kus erinevate sotsiaalse töö tegijate vahel valitsevad soojad ja kollegiaalsed suhted, kus „aetakse ühist asja“, on ka kodanikuühiskond tugevam, inimesed on enam kaasatud ning probleemseid olukordi lahendatakse ühesuguse ressurside taseme juures edukamalt võrreldes piirkondadega, kus erinevad spetsialistid peavad erialapiiridest jäigemalt kinni ega ole nõus „hallidel aladel“ kompromisse tegema.

Sotsiaalset kapitali tuleks mõista kui võimsat vahendit ja eesmärki iga omavalitsuse jaoks. Sotsiaalne kapital kasvab koostööd tehes, ühiseid lahendusi otsides, kohalikku arengut planeerides ja kavades ellu viies, aga ka elades mõnusat seltsielu peredes, lasteaias, koolis ja töökohtades, naabruskonnas, kodukandis ja ühiskonnas laiemalt. Tänu oma erilistele omadustele võimaldab suhetes kätkev sotsiaalne kapital luua inimlikke hüvesid ja heaolu. Ka Maslow' ja Allardti (vt eespool) mudelites on just suhted ja kuulumine inimeste heaolukogemuse oluliseks komponendiks. Kogukonna sotsiaalset kapitali võib pidada sotsiaalsfääri toimivuse mõõdupuuks ja jätkusuutlikkuse tagatiseks.

2.3. Laste⁵ heaolu

Laste vajaduste spekter on laiem kui täiskasvanuil. Lapsed on ebaküpsuse tõttu kergesti haavatavad ning vajavad eale vastavat hoolitsust, kaitset ja õrna kohtlemist. Kasvamiseks ja arenemiseks on lastele vaja tingimusi, suhteid ja stiimuleid, mis täiskasvanutele enam nii olulised pole või mida nad suudavad endale ise luua. Lapse kasvatamine on eriline ka seetõttu, et temas on korraga koos nii praegune laps kui tulevane täiskasvanu.

Lapse kasvades muutuvad pidevalt tema heaoluks ja arenguks vajalikud tingimused, kogu aeg on vaja toetada lapse valmistumist tulla toime üha uute arenguülesannetega kuni täiskasvanuks saamiseni. Tulevase ühiskonnaliikme kasvatamine tähendab tegelemist haridusega seotud teemadega ja hoolitsemist, et lapsel oleks positiivseid rollieeskujusid teda ümbritsevate täiskasvanute seas, kellest kõige tähtsamad on loomulikult ema ja isa. Seega on vastutustundlik kasvatus midagi enam kui õnneliku lapsepõlve kindlustamine.

Väikesele lapsele on kõige tähtsam hool ja armastus. Algul on laps täieti sõltuv täiskasvanute hoolitsusest, seega on hoolas täiskasvanu tema heaolu vältimatu eeldus. Kõik, mis lapsele osaks saab, sõltub täiskasvanutest tema ümber, eelkõige muidugi vanematest. Lapse kasvades areneb vähehaaval tema võime ise oma põhivajaduste eest hoolt kanda, kuid iseseisvumise protsessis on täiskasvanutel tähtis roll eeskujuna ja juhendajana. Mida vanemaks laps saab, seda enam nihkub heaolu kese suhetele lähedaste inimestega ja seejärel järjest enam ka kuulumisele sotsiaalsesse kooslusesse väljaspool oma peret. Lapse jaoks on ülioluline kuulumine eakaaslaste gruppi, see on lapsele lausa terapeutilise väärtusega (Corsaro 2005). Usaldus ja toetus, mida pakuvad omaealised, aitavad luua lapse oma sotsiaalset kapitali, mis aitab ja kaitseb raskete elusündmuste puhul ka edasises elus (Kutsar 2009).

⁵ Täpsustuseks: seadustes on laps kuni 18-aastane ja noor vanuses 7-26. Käesolevas kontseptsioonis on noorte vanusepiirideks 14/15-26, see tähendab keskmisest noorukieast alates. Keskmine noorukiiga langeb ajaliselt põhikooli viimastele klassidele, mil tehtud edasiõppimisotsustest võib suuresti sõltuda inimese kogu järgnev elukäik. See periood kätkeb palju ohtusid: igasugu ennasthävivad riskikäitumised, konfliktid jne

Laste heaolu juures on oluline laste õiguste aspekt. Täna Eestis aga kaldutakse nägema lapses tuleviku täiskasvanut, kelle kohustus on õppida, kasvada ja sõna kuulata, mitte aga tänast last oma tunnete, mõtete ja soovidega. Seega on tähtis, et last ümbritsevad inimesed mõistaksid teda ainukordse indiviidina. „Lapse õiguste tagamise strateegia 2004-2008“ täitmise aruandes on viidatud EMOR RISC 2006, 2008 uuringutele, mille kohaselt nõustub küll üheksa inimest kümnest väitega, et lapse ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine, kuid lapselt arvamust küsides seda alati ei arvestata. Vaid 44% eestimaalastest leiab, et lapse arvamusega peab arvestama. Iga neljas leiab koguni, et lapse arvamusega ei pea arvestama. Seega selgub, et kuigi sõnades peetakse lapse arvamuse küsimist oluliseks, ei väärtustata seda tegelikult piisavalt. (Tikerpuu, Reinomägi 2009: 16)

Lapsed on ühiskonna tulevik. Iga ühiskond investeerib lastesse enda püsijäämise ja tuleviku nimel. Iga ühiskond ja iga piirkond või omavalitsus vajab inimressursside arendamise strateegiat, et oma sotsiaalset ja majanduslikku kvaliteeti tugevdada. Inimressursside arendamine ei hõlma üksnes teadmisi ja praktilisi oskusi, vaid ka ühiskonna/kogukonna sotsiaalset kliimat ja inimsuhete kvaliteeti. Nendele teemadele on pööratud suurt tähelepanu ka käesolevas arengukontseptsioonis.

Lastes peegelduvad ühiskonna probleemid. Mure laste ja noorte probleemse käitumise ja vaimse tervise pärast on põhjendatud, sest levib koolist põhjuseeta puudumine ja väljalangevus, vägivald, kuritegevus, ennasthävitav käitumine, söömishäired, alkohol, uimastid jne. Laste ja noorte hälbiv käitumine peegeldab ühiskonna üldist seisundit. Perekeskne on lapse heaolu tagamisel esmatähtis, kuid ka pereelu on vägagi mõjutatud ühiskonna trendidest. Seega pole õige väita, et „kõik algab perekonnast“, ja veeretada vastutuskoorem lastevanematele. Vaja on välja arendada kogukonnapõhine sidus toetus- ja abistamissüsteem lastele ja peredele. Väga oluline teema on laste kaitsmine meedia kaudu kogetava vägivaldlast ja küberkiusamise tõkestamine.

2.3.1. Kodukultuuri ja toitumise roll laste heaolus

Eelnevalt nägime, et laste heaolu tagamisel on tähtsad nii inimsuhted ja kuulumine kui ka materiaalsed ja füüsilise keskkonna ressursid. Need kaks poolt on tegelikult elus teineteisest lahutamatud: turvaline kodu ja head peresuhted on mõeldamatud ilma üksteise füüsiliste vajaduste eest hoolitsemata. Oluline, kuid sotsiaaltöö kontekstis ülekohtuselt vähe käsitletud teema on lapse arengut toetava koduse olme-keskkonna loomine, millest eristuvad kodukultuur ja toit. Mida väiksem ja abitum on laps, seda enam füüsilist hoolitsust on vaja tema põhivajaduste rahuldamiseks, selleks et lapsel oleks kõht täis, tuba soe ja puhtad riided seljas. Füüsiline elukeskkond ja toit on lapse ellujäämise eeltingimused, kuid kodukultuuril on mitmeid olulisi mõjusid ka lapse arenguvajaduste perspektiivis. Esiteks on uuringud veenvalt näidanud, et tervislik eluviis ja toitumine on hea füüsilise ja vaimse arengu eeltingimus ning aitab ennetada haigusi. Teiseks, kui laps õpib kodus eneseteenindusoskusi ja kogu perele vajalikke majapidamistöid, on see oluline panus lapse sotsialiseerimisse, iseseisvaks eluks valmistumisse. Aga korras kodul, heal toidul, hoolitsetud välimisel jne on lapse jaoks ka laiem tähendus – need on positiivsete elamuste ja õnnetunde allikad (Allardt 1976). Laps, kellel on ilus kodu ning kes ise on puhtalt ja maitsekalt riides, tunneb end väärikana. See omakorda aitab koolis või lasteaias hästi hakkama saada ja sõpru leida.

Mainimata ei saa jätta ka seda, et kodused toitumisharjumused mõjutavad laste toidueelistusi ka väljaspool kodu. Lapsed, kes koolis ja lasteaias tõrguvad söömast tervislikku toitu, nagu juurviljad, supid ja värsked salatid, pole kodus neid tõenäolist saanud ega sööma harjunud. Tegelikult on mõju veelgi pikem: lapsepõlvkodus õpitu määrab suuresti ära toitumiskultuuri kogu eluks.

Kõikide laste heaolu ja soodsate arengutingimuste loomise toetamiseks on vaja edendada Põlva linnas ja Põlva vallas praeguste ja tulevaste lastevanemate (ka vanavanemate jt hooldajate) kodukultuuri ja toitlustamise alast teadlikkust ja praktilisi oskusi. Nagu ka vanemaoskuste, nõnda ka kodukultuuri alase juhendamise ja õpetamise kavandamisel toetume sotsiaalpedagoogika ideedele. Sellesuunalisi tegevusi hakkab korraldama loodav perekeskus, perspektiivikaks koostööpartneriks on Annely Sootsi Koolituse Tervisekool.

Kokkuvõte

Lapse heaolu sõltub täiskasvanutest, eriti aga perekonnast ning lastega tegelevate avalike süsteemide koostööst ja omavahelistest suhetest. Eesti ühiskonnas on laialt levinud individualistlik, inimese enda vastutust rõhutav ja edukusele suunatud arusaam heolust ning kogu vastutust lapse kasvamise eest püütakse lükata ainult perekonnale. Tegelikuses ei suuda ükski perekond lapsi kasvatada ilma lähivõrgustike, kooli ja lasteaia toeta ning ilma peresid toetava suhtumiseta ühiskonnas. „Lapse kasvatamiseks on vaja tervet küla“ – lapse heaolu toetamise võti peitub sidusas kogukonnapõhises institutsioonide võrgus, millest ei jää välja ükski laps ega pere. See võrk peab lähtuma sotsiaalse õigluse põhimõtetest, mille järgi on vaja rohkem aidata nõrgemaid, kuid ei tohi keskenduda üksnes „tõeliste abivajajate“ elusohidmisele.

2.4. Sotsiaaltöö eripära väikelinnas ja maal

Sotsiaaltöös on palju erinevaid valdkondi, mis erinevad sihtgruppide, instutsionaalse korralduse, töömeetodite või omandivormi poolest. Alles viimastel aastakümnetel on hakatud rohkem tähelepanu pöörama maasotsiaaltöö erinevustele suuremates linnades tehtavast sotsiaaltööst⁶. Mõiste maasotsiaaltöö⁷ koondab enda alla sotsiaaltöö iseärasused, mis on seotud tegutsemisega väiksemates ja kaugemates paikades, väikelinnades, küldes ja hajaasustusega piirkondades. Need on paigad, kus paljuski järgitakse traditsioonilist elustiili, inimesed tunnevad üksteist, tajuvad kogukondlikku ühtekuuluvust ning elavad kodupaiga käekäigule vahetumalt kaasa kui suuremate linnade elanikud. Maakohas mõjutab inimeste abistamist see, et kohalik elustiil ja maailmavaade on mingil määral ühine kõigile kohalikele elanikele, sealhulgas ka sotsiaaltöötajatele ning teistele spetsialistidele ja ametnikele.

Linna- ja maasotsiaaltöö mõistmises on kummaline vastuolu. Ühelt poolt peetakse loomulikuks, et maal ja linnas tehtav sotsiaaltöö on erinevad. Teiselt poolt aga peetakse seda erinevust niivõrd loomulikuks, et see polegi kõneväärne. Kuigi ca 40% Eesti elanikest elab maal ja väikelinnades, mille elanike arv on alla 10 000, ei kajastu maasotsiaaltöö eripära Eesti seadustes, juhendites ja käsiraamatutes ega ka sotsiaaltöötajate ettevalmistuses. Maaelu edendamise tegelevad institutsioonid, nagu Maaelu Arengu Instituut, Maaelu Edendamise Sihtasutus, ning Eesti maaelu arengu strateegia 2007-2013 ei puuduta maal tehtavat sotsiaaltööd. Kogukonna võimekuse arendamisest kõneldakse Eestis üldise

⁶ Inglise keeles urban social work, soome keeles kaupunkisotsiaalityö – see on sotsiaaltöö valdkond, mis tegeleb spetsiifiliste suurlinnaprobleemidega, nagu noortekambad, põlvkondade võõrandumine, peresidemate nõrgenemine, narkoprobleemid, lapsporno, anonüümne virtuaal- ja klubikultuur jms.

⁷ Inglise keeles rural social work, soome keeles maaseudun sosiaalityö, maaseutusosiaalityö

ideena, aga tänini on praktiliselt käsitlemata sotsiaaltöö, mida tehakse traditsioonilisi suhteid väärtustavates maapiirkondades. Otseselt maasotsiaaltöö teemal on Eestis ilmunud üks artikkel (Selg 2006) ja kaitstud üks magistritöö (Gutmann 2010, juhendajad Marju Selg ja Merle Linno).

Rahvusvaheliselt sai maasotsiaaltöö aktuaalseks 1970.-1980. aastatel, mil linliku elustiili pealetungi, põllumajandustootmise industrialiseerimise ja töötajate vajaduse vähenemise ning muude protsesside tõttu tabas paljude riikide maaelu kriis. Et aidata maakogukondadel ja peredel kriisiga toime tulla, hakati arendama paikkondlikke iseärasusi arvestavaid uuenduslikke sotsiaalprogramme.

Teiste maade kogemustest oleks meilgi palju õppida. Maasotsiaaltöös on palju põnevaid tahkusi, mille äratundmine, analüüsimine ja võrdlemine teiste maade kogemustega aitab tööd tulemuslikumaks muuta.

Järgneb väike ülevaade Eesti maasotsiaaltöö uuringust (Gutmann 2010). Kõigepealt, maasotsiaaltöö mõjutab maaelu puuduste ja vooruste läbipõimimine. Maakeskkonna üheks suuremaks elukvaliteeti ohustavaks asjaoluks peetakse hajaasustusest tingitud raskemat ligipääsu teenustele jm ressurssidele. Samal ajal on seesama suhteline eraldatus tihedalt seotud maaelu suurimate voorustega, milleks on traditsiooniliste sidemete säilimine inimeste vahel ja üksteise loomulik abistamine, vahetumad suhted nii heas kui halvas ning puhas loodus.

Inimesed, kes elavad ja töötavad maapiirkonnas, peavad igapäevaselt arvestama sellega, kas ja kuidas on võimalik liikuda kodude, külade, töökohtade ja keskuste vahel. Lisaks otsestele vahemaadele on oluline infrastruktuuri üldine tase, ühiskondliku transpordi korraldus, ilmaolud (lumi, pori, pimedus), bensiinijaamad ja mobiililevi. Mõelda tuleb ka ohutuse tagamisele, et mitte langeda kurjade koerte, metsloomade ja pahade inimeste rünnaku ohvriks.

Nagu nimetuski ütleb, tegeleb maasotsiaaltöö maaeluga seotud probleemidega. Eesti maapiirkondades ilmneb kaks peamist probleemide ringi: ühed on need, mille juured on nõukogude perioodi maaelu poliitikas, ja teised on olmelist laadi probleemid, mida tingib traditsioonilise vähenõudliku maa-elulaadi jätkumine, eraldatus ja ressursipuudus ning osalt ka minnalaskmine. Need probleemid on omavahel seotud, võimendavad üksteist ning pärsivad inimeste toimetulekut paljudes elualdkondades.

Kuigi meile ei meeldi seda endale tunnistada, mõjutab Eesti maaelu siiani nõukogude perioodi pärand. Tol ajal oli põllumajanduses hõivatud väga suur hulk inimesi – kuni kolmandik töötajatest (Kempinen, Kurppa 2004). Seoses üleminekuga turumajandusele, privatiseerimisega ning kolhooside ja sovhoo- side likvideerimisega kaotasid paljud maainimesed senise töö, kuid otsustasid paigale jääda, sest olid seotud kodupaigaga ning ka peavari oli olemas. Nõukogude võimu pärandiks on paljudes küldes maakeskkonda sobimatud kortermajad ja trööstitu agraartööstusmaastik lagunevate lautade ja tööko- dadega. Veidi varjatumalt on tänini säilinud maapalgatöölise mõtteviis, et riik või vald peab tegema, andma ja vastutama.

Kaugeltki kõik pered pole tänaseks varustatud elementaarseks peetavate mugavustega nagu veevärk ja

kanalisatsioon. Maal tulevad olmetingimuste ning kodukultuuri erinevused selgemini esile kui linnas. Maasotsiaaltöötajad tegelevad küllaltki palju kodude puhtuse ja korra, isikliku hügieeni, pesupesemise jms probleemidega, eriti kui peres kasvavad lapsed. Teine oluline probleemistik on seotud eluviisiga. Siia kuulub toitumine, alkoholi jm mõnuainete tarbimine ning üldine tervise eest hoolitsemine. Puudujäägid mõlemas valdkonnas on sotsiaaltöötajate hinnangul tingitud välistest tingimustest nagu üldine raske elu ja ressursipuudus, aga ka subjektiivsetest põhjustest, mis on seotud harjumuspärase elustandardiga ja suutmatusega enda ja oma pereluga toime tulla.

Kõik need teemad on omavahel tihedalt seotud ning mõjutavad üksteist tsirkulaarsete ahelatena. Näiteks kehv toit ja alkohol viivad kiiremini otseste tervisehädadeni, kui aga pole tööd, siis pole võimalik paremat toitu osta, tarvitades liialt alkoholi pole võimalik tööd leida, kui pole tööd, siis pole sissetulekut, lapsed ei saa osa võtta huviringidest ning nende sotsiaalsed suhted ja oskused vähenevad. Kui buss ei käi ja pole autot, ei pääse arsti või ametniku vastuvõtule, et muredele leevendust saada. Kui vanematekodust pole kaasa saadud majandamisoskusi, on raske napi rahaga peret toita ja katta, mis omakorda põhjustab lootusetust ja käegalöömist ning kodu muutub veelgi trööstitumaks paigaks. Sel viisil jätkates võib välja tuua veel väga palju seoseid.

Olukorrale positiivsest küljest vaadates näeme, et mõnes lülis tekkiv muutus, näiteks kui üks pereliige hakkab käima tööl, laabub elu ka teistes valdkondades paremini. Sotsiaaltöötajal tuleb koos probleemidega kimpus oleva inimese ja tema lähedastega leida üles koht, kust muutust alustada. Esimesi väikesi edusamme on vaja kindlustada, sest need ei pruugi ilma välise toeta püsima jääda. Seepärast püüavadki sotsiaaltöötajad lähtuda konkreetsest abivajajast, tema võrgustikust ja muudest võimalikest ressursidest. Maasotsiaaltöös tuleb sageli tõsiselt tegelda argiste olme- ja kodukultuuri probleemidega, ning kuna need on seotud sissejuurdunud elustiiliga, ei pruugi muutuste saavutamiseks piisata headest soovistest ega materiaalsest toetusest. Vaja on otsest juhendamist, ettenäitamist ja praktilist õpetust ühistegevuste käigus. Mõnede perede või suguvõsade passiivsus ja saamatus oma elu korraldamisel kanduvad edasi põlvest põlve. Kuigi suuremast pöördest maaelus on möödunud juba paarkümmend aastat, on selle ahela katkestamine endiselt maasotsiaaltöötajate tõsisemaid väljakutseid.

Põlva valla ja ka Põlva linna elukeskkond ja inimeste elustiil on pigem maa- kui linnatüüpi ning seetõttu tuleb sotsiaalse töö arengukontseptsiooni luues ning kohalikke teenuseid arendades arvesse võtta maasotsiaaltöö eripära. Töö, mida tehakse inimeste heaolu toetamiseks, on tulemulik, kui seda tehakse keskkonna eripära silmas pidades.

2.4.1. Sotsiaalne kapital ja maasotsiaaltöö

Sotsiaaltöö on maakohas eriline mitte ainult geograafilise haarde ja teatud iseloomulike probleemide poolest. Maa-elulaadiga paikade sotsiaaltöötajad näevad oma tööpõldu üldiselt laiemana kui linna-kolleegid ning maal on eri tasandi suhetel olulisem roll kui linnas (Gutmann 2010). Eriliselt tähtsad on head suhted nende isikute ja asutustega, kelle on mõjuvõimu kohalikes kogukondades. Paljude maade uurimused on näidanud, et väiksemate omavalitsuste sotsiaaltöö järjepidevust mõjutab sageli kohalik võimuvõitlus ja erinevate huvigruppide omavahelised pinged. Kuigi vastavad uuringud Eestis puuduvad, pole põhjust arvata, et meil teisiti oleks. Sotsiaaltöötaja võib soovida kõigest sellest eemale

hoida ja oma tööle pühenduda, kuid siis on oht, et teda võetakse kui süsteemivälist teenindajat, kel pole ja kellele enam ei antagi sõnaõigust kohalikes asjades. Parim viis kohalikku poliitikat mõjutada on korraldada sotsiaalset tööd nii, et see muutuks nähtavaks kohalikele võtmeisikutele ja kõigile võimalikele abivajajatele. Ülioluline tingimus sotsiaaltöö järjepidevuse ning sotsiaaltöötajate ja seeläbi ka kohalike inimeste kindlustunde tagamiseks on pikaajalise, valimisperioode ületava arengukontseptsiooni ja arengukavade olemasolu.

Maal on sotsiaaltöötaja koostööpartnerite ring oluliselt laiem ja mitmekesisem kui suuremates linnades. Maasotsiaaltöö uurimuses (Gutmann 2010) osalenud sotsiaaltöötajad rääkisid heast koostööst teiste vallaametnikega, kolleegidega naabervaldadest, perearstidega, politseikonstaablitega, õpetajate ja koolijuhtidega, ning see kõlas ootuspäraselt. Peamiselt maakohtadele iseloomulik on aga tihe koostöö selliste partneritega nagu apteekrid, raamatukoguhoidjad, kirikuõpetajad, külavanemad, poepidajad, postiljonid ja eraettevõtjad. Igaüks neist annab sotsiaalsesse töösse oma tegevusalalast lähtuva panuse: koos apteekri ja perearstiga saab sotsiaaltöötaja leida paindlikke võimalusi ravimeid kätte saada ja nende eest tasuda, postiljonid „*on meil, mina alati ütlen, et konkurendid! Vahel viivad söögi ära ja...*”. Poepidajad edastavad teateid ja võtavad vahel enda peale poollegaalset kontrolli klientide rahaasjade ja tarbimisharjumuste üle.

Väga suureks sammuks peavad sotsiaaltöötajad külakeskuste loomist. Põlva vallas on külakeskustes sotsiaaltöötaja regulaarsed vastuvõtud. Tähtis roll on külakeskustes asuvatel raamatukogudel: neis vahendatakse toidu- ja riideabi ning teateid. Raamatukoguhoidja on sageli esimene inimeste murede kuulaja ja lohutaja, kellele „*võikski selle sotsiaaltöö tiitli ka anda, nad teevad seda tööd*“. Koostöö eraettevõtjatega toimub peamiselt inimeste olmemurede lahendamisel (lume sahkamine, küttepuid hankimine), kuid selgus, et nad osutavad ka vastastikusel usaldusel põhinevat materiaalselt abi elektri- jm võlgnevuste likvideerimisel. (Gutmann 2010)

Sotsiaaltöötajate intervjuudest jääb kõlama, et hea koostööpartner on oma eriala asjatundja, kuid veelgi tähtsam on, et ta oleks varasemast tuttav ja usaldusväärne inimene. Maasotsiaaltöö tulemuslikkus sõltub suuresti heast koostööst paljude inimeste ja asutuste vahel, seepärast tasub suhete loomisele teadlikult kaasa aidata. Hea viis on erineva ametlikkuse astmega kokkusaamiste korraldamine teatud sihtgrupiga või sama probleemistikuga tegelevatele inimestele (poliitikud, ametnikud, spetsialistid, kodanikeühenduste esindajad, tavainimesed). Et teha koostööd, tuleb kõigepealt omavahel tuttavaks saada, teada, millega ja millistes piirides keegi tegeleb.

Suur koostööpartnerite hulk näitab, et paljud kohalikud inimesed on valmis oma põhitööle juurde haakima vabatahtlikke tegevusi ning abistama kaasinimesi ka vabast ajast. Seda ressursi võetakse kui enesest mõistetavat, pööramata tähelepanu selle arendamisele. Sotsiaaltöötaja suudab teha kohalike inimeste heaks rohkem, kui ta teadlikult toetab vastastikuse abistamise võrgustike kujunemist ning aitab leida väljundeid kõigil neil, kel on soovi teiste heaks tegutseda. Vabatahtliku töö tegijaid on kindlasti vaja tunnustada ning rahaline preemia ei pruugi selleks olla ainus või parim viis. Tuletagem meelde inimeste kõrgemaid vajadusi ja püüdlusi: teostada end teiste heaks töötades, tunda end kompetentse ja asendamatuks, olla väarikas kogukonna liige (vt eespool). Parim tunnustus on märkamine, ühiste ürituste korraldamine, kogemuste ja ettepanekute küsimine – kõik see aitab veelgi suurendada kogukonna sotsiaalset kapitali.

Väiksemates haldusüksustes on sotsiaaltöötaja suhted kohalike inimeste ja abivajajatega loomulikumad ja vahetumad, eriti kui sotsiaaltöötaja elab kohapeal ja käitub kogukonna liikmena. Neis tingimustes kujuneb justkui iseenesest välja paindlik tööstiil.

Töötajate spetsialiseerumine võib küll ametlikult olemas olla, aga vajadusel tegeldakse ikkagi kõikide kliendigruppide ja probleemidega. Valitseb terve mõistus: kui inimene on kaugelt tulnud, siis ta peab abi saama ning vahel aidatakse ka selliste probleemide korral, mis sotsiaaltöösse otseselt ei puutugi. Sageli tulevad inimesed nõu küsima ka väljaspool ametlikku vastuvõtuaega ja -ruumi: poes, külatänaval jne. Selline paindlikkus võib tunduda minnalaskmisena ja suutmatusena seada professionaalseid piire. Tuleb siiski tõdeda, et jäiku raame seades ei saa maal tulemuslikult töötada. Seejuures on oluline, et sotsiaaltöö tegijad oleksid teadlikud, miks nad töötavad just nii ja mitte teisiti ning muudaksid paindlikult nii kirjutatud kui kirjutamata reegleid.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et maalise elulaadiga haldusüksuste sotsiaaltöötajad tunnevad end enam seotuna kohaliku kogukonnaga, nende tööd juhib rohkem missioonitunne ja soov kohalike inimeste heaks midagi olulist ära teha. See on ülimalt tähtis ressurss maasotsiaaltöö edendamiseks, kuid ülalkäsitletud teemadest on palju õppida kogu sotsiaaltöö arendamiseks.

2.4.2. Sotsiaaltöötaja enesehoid

Oluline, kuid paraku siiani väheksitletud teema on sotsiaalala spetsialistide enesehoid. Töötajad, kes puutuvad igapäevaselt kokku raskete inimlike probleemidega, kelle peamine tööriist on tema ise ning peamine tööprotsess suhtlemine, vajavad ka ise toetust. Kui tuua paralleel argieluga, siis peame loomulikuks, et autole on vaja töökorras püsimiseks perioodilist hooldust, õlivahetust ja veermiku tasakaalustamist. Inimene on ometi tohutult suurem väärtus ning seepärast ei tohi inimese taastumist ja arengut jätta üksnes tema enda hooleks.

Töölase toetuse pakkumiseks on sotsiaaltöö arengu käigus loodud eriline tööga seotud nõustamise viis – supervisioon (vt lähemalt: Tsui 2005, Selg 2006, 2009). Seda nimetatakse kujundlikult sotsiaaltöök sotsiaaltöötajaga: sotsiaaltöötaja ülesanne on aidata abivajajatel oma muredest võitu saada, superviseerija omakorda aga toetab sotsiaaltöötajat, ning aitab tal leida vastuseid oma tööalastele küsimustele ja end professionaalselt arendada. Niisiis on supervisioon ühtaegu nii sotsiaaltöö osa kui selle peegeldaja.

Töölane nõustamine on tulus, kui töötajad ise tunnetavad selle vajalikkust ja teavad, mida soovivad. Seepärast on vaja selgust töönõustamise eesmärkides ja sisus ning leida sobivaim teenuse pakkuja ja korralduslik vorm.

Kolm peamist töönõustamise suunda funktsiooni järgi on juhendav, milles tegeldakse tööalaste probleemide arutamise ja neile lahenduste leidmisega, toetav, mille sisu on tööga seotud mõtete-tunnete läbitöötamine, ja hariv, see tähendab professionaalse arengu toetamist, koolitusvajaduste väljaselgitamist ja koolitusvõimaluste leidmist. Need suunad on omavahel läbi põimunud ning nende omavaheline tasakaal sõltub tööalastest olukordadest ja töötajate vajadustest.

Kõiki neid funktsioone saab täita nii individuaalse kui grupisupervisiooni vormis. Supervisiooni abil on võimalik lahendada ka organisatsiooni juhtimise ja töötajate omavaheliste suhetega seotud probleeme – sel juhul on tegemist juhtimisalase või organisatsiooni supervisiooniga. Esimene küsimus supervisiooni korraldamisel on, milleks ette võetakse, mis on eesmärk: kas eelkõige on vaja tööalast nõu ja konfliktide lahendamist, hingelist tuge või hoopis töötajate erialase arengu toetamist või veel midagi muud. Sellest lähtudes valitakse koos superviisoriga sobivad töövormid: kas individuaalselt, grupis, töökollektiivis ja/või neid omavahel kombineerides. Sotsiaaltöötajad eelistavad sageli individuaalset supervisiooni grupiviisilisele. Kumbki neist pole iseenesest parem ega halvem ning mõlema õnnestumise eelduseks on superviisori professionaalsus ja rakendatava supervisioonivormi kooskõla töötajate vajadustega. Kindlasti ei tohi otsustada grupisupervisiooni kasuks üksnes seetõttu, et see on odavam, sest võimaldab tegelda mitme inimesega korraga.

Professionaalselt korraldatud tööalane nõustamine on eriti vajalik just väiksemates haldusüksustes, kus on sotsiaalala spetsialiste vähe, üks töötaja peab tegelema paljude erinevate asjadega piiratud ressurside tingimustes ning seetõttu tööpinge suurem. Toetuse saamisel on nii inimestest endist kui välistest tingimustest tulenevaid takistusi. Maainimesed peavad loomulikuks ennastsalgavat toimetulekut kõigi raskustega ega kiirusta oma muresid kurtma. Paraku on väiksemates kohtades ka vähem võimalusi tööalast tuge saada, pääseda koolitustele ja saada kokku kolleegide ringis. Seoses maavalitsuste funktsioonide vähenemisega toimub vähem sotsiaaltöötajate maakondlikke infopäevi või nõupidamisi, mida praktikud väärtustavad eriti seepärast, et seal saab kolleegidega suhteid soojendada ja ühistest asjadest rääkida. Kokkusaamine ja kogemuste vahetamine on tähtis ka seepärast, et kuigi kogu riigi sotsiaaltöö toimub ühtses seadusandlikus raamistikus, on tegelikud toimimisviisid paikkonniti üllatavalt erinevad. Seega on väga kasulik korraldada sotsiaaltöö tegijate konverentse, õppepäevi, supervisioonigruppe ja lihtsalt seltskondlikke kokkusaamisi. Need võivad toimuda ühe omavalitsuse piires, naabervaldade ja kogu maakonna kolleegidega või ka üle Eesti. Kõige tähtsam on, et kooskäimine ja kogemuste vahetamine oleks reeglipärane.

Eriti vajavad seda väiksemate haldusüksuste sotsiaaltöötajad, kes ei tohiks mingil juhul töötada ilma regulaarse erialase toeta. Kolleegide kokkusaamisi pole kindlasti õige pidada tühjaks lobisemiseks ja ajaraiskamiseks – need aitavad parandada spetsialistide kompetentsust ja töörahulolu ning seeläbi parandada ka pakutava abi ja teenuste kvaliteeti.

Erialaste ühistegevuste ja grupisupervisiooni kõrval peab sotsiaalala töötajale alati olema kättesaadav individuaalne töö nõustamine professionaalse superviisori poolt. Tööalast toetust ja nõustamist ei tohiks käsitleda töötaja lisahüvena, vaid töö enesestmõistetava osana, mis toimub regulaarselt. Paar korda aastas või veelgi harvem pakutav supervisioon on küll tööandjale odav, kuid erilist tulu sellest pole.

2.5. Mõned sotsiaalse töö arendamisega seotud teemad

Ühiskond on sotsiaaltööle pannud vastuolulise rolli. Nimelt peab sotsiaaltöö täitma ühtaegu kahte funktsiooni, millest esimene on ühiskonna nõrgemate liikmete aitamine ja toetamine ning teine on kontrollifunktsioon, hoolitsemine oma vahenditega ühiskonnas korra ja turvalisuse säilimise eest, selle eest, et erinevad inimesed ja sotsiaalsed rühmad järgiksid üldkehtivaid reegleid ja täidaksid oma kohustusi. Mõlemad funktsioonid on tähtsad ja neid tuleb hoida tasakaalus. Abistamine ei tohi soodustada abituse ja sõltuvuse süvenemist ega ühiskonna normidega vastuolus olevaid käitumisviise. Hea abi aga

on selline, mis aitab kaasa inimeste ja perede võimele ise oma asjade eest vastutada ja oma elu korraldada. Seega on üks sotsiaaltöö põhiküsimusi, kuidas suunata, toetada ja aidata inimesi nii, et neil säiliks ja areneks vastutustunne.

Uuring⁸ näitas, et sotsiaalabisüsteemis toimub midagi, mille tulemusel inimesed kalduvad omaks võtma passiivset tarbijamentaliteeti või koguni hakkavadki ennast pidama kliendiks, kellel on õigus loota välisele abile. On oht, et sotsiaalabi klientidele saavad toetused ja teenused elu iseenesest mõistetavaks osaks ning vastutus klientide käekäigu eest kandub sotsiaaltöötajale. Selle äärmuslikuks väljenduseks on olukord, kus laste ema kurdab, et ta ei saa omavalitsuselt mingit abi, kuid lähemal uurimisel selgub, et ta elab sotsiaalkorteris, lapsed saavad koolis tasuta süüa, sellele lisandub riide- ja toiduabi, tasuta bussisõit ja rahaline toetus. Eriti problemaatiline ongi olukord, kus lapsevanemad minetavad vastutuse oma laste ja pereelu eest. See kahjustab laste praegust heaolu ja arengut, kuid on ka halb eeskujuline lapse sotsialiseerimisel vastutustundlikuks täiskasvanuks.

Sellise olukorra kujunemisele aitab kaasa praegune praktika, kus erinevatel süsteemidel (haridus, tervishoid, sotsiaalabi jne) ja neis töötavatel spetsialistidel on võim lapsevanemate üle, mida nad reeglina ei teadvusta ning mille kasutamise käigus võib juhtuda, et vanemaid tõrjutakse lapse sünnist peale otsustamise juurest kõrvale, mistõttu neil ei kujune harjumust ega pädevust otsustada ja vastutada oma valikute eest. Kuna kõik vanemad puutuvad paratamatult lapse kasvatamisel nende süsteemidega kokku, siis pole see ainult sotsiaaltöö kliente puudutav probleem.

Vastutusega on seotud küsimus informeeritusest: selleks, et inimesed saaksid võtta vastu otsuseid ja vastutada, peavad nad olema mitmekülgset informeeritud. Uuringu tulemused näitasid, et sotsiaalabisüsteem on tavaperede jaoks kaugel ja võõras, ning seda võib põhjustada puudulik informeeritus. Ilmnes, et ka sotsiaalteenuseid saavate perede teadlikkus erisugustest teenustest ja toetustest on väike. Sellise olukorra ühe põhjusena tuli esile info edastamise viis. Internetis, infolehtedel ja kohalikus ajalehes võib vajalik info olemas olla, kuid otsese vajaduse puudumisel inimesed ei oska olemasolevaid allikaid kasutada. Teine probleem on see, et tavainimesed, eriti need, kel väiksem võimekus ja madalam haridus, ei saa lihtsalt juhustest aru. Paraku kaldutakse teabe sõnastamisel ja korrastamisel lähtuma süsteemi- ja ametnikukesksest loogikast ja kasutama väljendeid, mis jäävad inimestele kaugeks. Praeguste ja potentsiaalsete klientide informeerimise kõrval on vaja rohkem tähelepanu pöörata ka avalikkuse teavitamisele, info edastamise viise on vaja mitmekesistada ja inimkessemaks muuta. Selleks, et ka tavapered oleksid valmis abi ja teenuseid otsima ning vastu võtma, on vaja läbi mõelda asutuse ja teenuse nimetamine – nimetused peavad olema positiivsed ega tohi viidata, et teenuste kasutajad on kuidagi alaväärtuslikud ja toimetulematud. Sotsiaaltöö staatuse tõstmiseks on vaja avalikkusele pakkuda mitmekülgsemat ja positiivsemat kuvandit sotsiaaltöötajatest ja nende tööst.

Teine ülioluline teema on inimeste loomulike tugivõrgustike toetamine. Uuringus osalenud perede kogemustest ja arvamustest selgus, et üks kõige olulisemaid elukvaliteedi mõjutajaid on toimiva lähivõrgustiku olemasolu. Võrgustikus toimub nii vastastikune toetus kui ka sotsiaalne kontroll. Positiivsesse, toetavasse lähivõrgustikku kuulumine tähendab pidevat arvestamist sotsiaalse kontrolli ja tagasisidega oma lähedaste poolt, ning heakskiidu teenimiseks on vaja näidata end vastutusvõimelise inimesena. Paraku on sotsiaalabisüsteemi toel elevate isikute ja perede suhted lähedastega sageli konfliktid või hoopis katkenud. Sellises olukorras inimesed vajavad ajutist asendus-lähivõrgustikku tugiisiku või tugi-grupi näol ning professionaalset abi lähivõrgustiku taastamisel või uue võrgustiku ülesehitamisel.

⁸ Selle osa koostamise peamiseks aluseks on uurimus: Selg, Linno (2009).

Kõik sotsiaaltöötajad jt sotsiaalvaldkonna teenuste pakkujad peaksid endalt küsima, kas ja kuidas see, mida nad teevad, aitab kaasa heade, edasiviivate suhete kujunemisele inimeste vahel, lähivõrgustike loomisele ja tugevdamisele.

2.6. Sotsiaalpedagoogika ideedest lähtuv sotsiaalne töö

Eelnevast käsitlusest tõusevad selgesti esile kaks teemat: esiteks, sotsiaalsete suhete ja ühistegevuse roll inimeste heaolu ja õnnelikkuse saavutamisel, ning teiseks, inimeste toetamine ja juhendamine ise ennast aitama ja oma toimetuleku eest vastutama. Euroopa kultuuriruumis on nende teemadega tegelemiseks arenenud tõhus ja mitmekülgne lähenemisviis – sotsiaalpedagoogika. Eestis seostatakse sotsiaalpedagoogikat eelkõige kooli ja lastega, kuid see on kitsendav arusaam – sotsiaalpedagoogika tegeleb inimese kui sotsiaalse olendi kasvu ja kasvatamise teemadega kogu elukaare kestel. Sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika seose ning sarnasuste ja erinevuste üle on palju vaieldud. Mõned teoreetikud peavad neid täieti erinevateks distsipliinideks, teised aga leiavad, et nad lähenevad teineteisele või on lausa sünonüümid. Tänapäeval on laialdaselt aktsepteeritud arusaam, et sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika on ühe avarama valdkonna, nimelt *sotsiaalse töö*⁹ kaks ühise eesmärgiga tahku, mille aluseks olevad vaated mõneti lahknevad ja mis rakendavad erinevaid teooriaid ja meetodeid. (Hämäläinen 2001)

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika ajaloolised juured on erinevad. Sotsiaaltöö on välja kasvanud Anglo-ameerika maailma, eelkõige USA individuaalse juhtumitöö (case work, mis ongi sotsiaaltöö sünonüüm neis maades) traditsioonist. Sotsiaaltöö kujunes pigem praktiline tegevusalana, mis tekkis pragmaatilise vastusena agulielu sotsiaalsetele probleemidele. Väärtusdiskussioon liitus sotsiaaltööle arengu käigus ning tänaseks küllaltki tugev teoreetiline baas on suuresti laenatud teistelt distsipliinidelt.

Ka sotsiaalpedagoogika on arenenud vastusena ühiskonna nõudmistele, kuid selle juured on filosoofilisemad ning algusest peale on arendatud kasvatus eetilisi ideaale ja väärtusi. Ideid on ammutatud Valgustusaja mõtlejate ja paljude teiste suurte filosoofide töedest – sotsiaalpedagoogika klassik Paul Natorp (1854-1924) toetus Kanti eetika- ja südametunnistuse käsitlusele ja arendas seda edasi. Täna-seni on sotsiaalpedagoogikas kesksel kohal Natorpi arusaam, et moraalireeglid on kogukonnas ühiselt loodud ning kujundavad omakorda kogukonna liikmeid, nii et moraalseks ühiskonna liikmeks on võimalik kasvada üksnes teiste inimeste seas.

Selles väljendub tänaseni sotsiaalpedagoogikas keskne sotsialiseerimispõhimõte, mille järgi kasvatus toimub eelkõige kollektiivis, kollektiivi poolt ja kollektiivi jaoks¹⁰. Sotsiaalpedagoogika kujunemislooga kohta saab eesti keeles lugeda Hämäläineni (2001) käsiraamatust. Mainimist väärib, et teatud arenguprotsesside tulemusena on Mandri-Euroopas kujunenud omapärane sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika tööjaotus. Sotsiaaltöö (case work) imporditi Euroopasse pärast II Maailmasõda USA-st. Sotsiaaltööd rakendatakse tänapäeval eelkõige hoolekandeteenuseid pakkuvates institutsioonides, sotsiaalpedagoogika on esiplaanil haridussüsteemis jt (re)sotsialiseerimisega tegelevates sotsiaalse töö valdkondades (Hämäläinen 2001, Ewijk 2010).

Kuna sotsiaalpedagoogika teoreetiline taust ja meetodid on väga mitmekesised, on tähtis järgida just sotsiaalpedagoogilist mõtteviisi ja sobitada sellega tegutsemisviise. Sotsiaalpedagoogilises mõtteviisis

⁹ Saksa keeles *Soziale Arbeit*. Sotsiaalpedagoogika on tekkinud ning tänapäeval levinud eelkõige saksa keeleruumis, seetõttu on ka teemakohane diskussioon valdavalt saksa keelne.

¹⁰ Kollektiivi mõiste kohta vt täpsemalt allpool.

on kesksel kohal inimeseks kasvamine kogukonna/kollektiivi liikmena ning selle kasvu võimalused ja eeltingimused (Hämäläinen 2001). Sotsiaaltöös rakendatakse neid sotsiaalpedagoogika ideid, mis on seotud sotsiaalsete probleemide ennetamise ja leevendamise ning üksikisiku lõimimisega kollektiivide ja ühiskonna liikmeks.

Sotsiaalpedagoogiline praktika on kasvatus- ja muutuste saavutamise töö, mida tehakse üksikisiku, tema lähirühmade, kogukonna ja kogu ühiskonna heaolu kaitsmiseks ja edendamiseks. Tegevus toimub inimsete argielu keskkondades ja selle aluseks on usk iga inimese võimesse kasvada inimlikuks inimeseks, leida oma elureaalsusest lähtudes õigeid toimimisviise ja lahendusi oma probleemidele. Sotsiaalsetest probleemidest ülesaamiseks käivitatakse kollektiivseid kasvatuslikke protsesse, mille kaudu inimesed saavad teadlikumaks iseendast ja oma keskkonnast ning muutuste vajalikkusest ja võimalikkusest. Eesmärk on juhendada inimesi tegutsema kollektiivis, et ühiselt leida lahendusi oma elu parandamiseks. Tähtis on jõuda selleni, et inimesed hakkaksid ise tegutsema ja tegema teistega koostööd, et oma elu paremaks muuta. Sotsiaalpedagoogiliste tegevustega edendatakse kahte sotsiaalse elu mõõdet: üksikisiku vabadust ja kollektiivi ühisvastutust. Järgnevalt on tutvustatud sotsiaalpedagoogika põhimõisteid, mis aitavad avardada sotsiaaltöö vaatevälja (täpsemalt vt Hämäläinen 2001).

2.6.1. Täievolilisus ehk subjektsus

Et lahendada inimeste probleeme, keskendutakse sotsiaalpedagoogikas nende subjektsuse ja enesekasvatamisvõime tugevdamisele. See eeldab pikemaajalist ja sügavat muutmistööd kui ühekordne üleaiatamine mõnest eluraskusest. Subjektsus pole kaasasündinud, vaid kujuneb vähehaaval interaktsioonis teiste inimestega. Paradoksaalsel kombel kasvab inimene subjektiks vaid siis, kui teda koheldakse subjektina. Inimesed, keda teised ei austa, ei hakka ka ise ennast austama. Sotsiaalpedagoogika eesmärgiks on aidata kõikidel inimestel saada aktiivseks täievoliliseks toimijaks, kes suudab arutleda ja kaalutleda, loovalt tegutseda, teha oma elus positiivseid muutusi ning järgida eesmärgi, mis ei ohusta teda ennast ega teisi. Selline inimene tajub iseennast elus toimetulijana. Siin ühinevad vabadus ja vastutus: inimesel on õigus teha elukäiku mõjutavaid valikuid ning kohustus kanda nende tagajärgi. Täievolilise subjekti vastandiks on passiivne kohaneja, kes allub teiste tahtele, väldib vastutust ja justkui valgub läbi elu, omamata eesmärgi. Et aidata inimestel areneda subjektiks, tegeleb sotsiaalpedagoogika selleks vajalike kasvatuslike ja sotsiaalsete eeltingimuste loomiga ning takistavate asjaoludega kõrvaldamisega.

2.6.2. Eluga toimetulek

Täievolilisusega on seotud eluga toimetulek¹¹. Sellel on kaks mõõdet: sisemine mõõde ning väline ehk sotsiaalne mõõde. Sotsiaalne toimetulek tähendab kriitilise ja vastutustundliku suhte loomist ühiskonnaga ning gruppide ja võrgustikega, kuhu ta kuulub – seda nimetatakse lõimumiseks. Lõimunud ühiskonnaliige osaleb vastutustundlikult ühiskonna ressursside loomises ja kasutamises, ta tegeleb aktiivselt enda ja oma pere heaolu kindlustamisega: töötab ja õpib, kasutab teenuseid, osaleb harrastustes jne. Sisemise toimetuleku juurde kuulub inimese võime kohaneda muutustega. Tõsisteks katsumusteks võivad olla üleminekud elukaarel, nt lapsest nooreks, noorest täiskasvanuks, pereelu alustamine ja laste sünd, tööelust pensioniikka ja toimekast eakast abivajajaks – igal üleminekuperioodil on vaja toime

¹¹ Täievolilisus ja eluga toimetulek on suguluses sotsiaaltöös populaarse jõustamise/võimustamise/võimestamise (*empowerment*) kontseptsiooniga.

tulla teatud arenguülesannetega. Kohanemisväljakutseid pakub ka uude keskkonda minek: lasteaed, uus kool või klassikollektiiv, töökoht, elukoht, riik ja kultuur. Igas uues kohas on uued suhted ja ülesanded. Inimese sisemise toimetuleku panevad proovile ka muutused ühiskonnas, näiteks hiljutine majandusboom ja sellele järgnenud sügav kriis.

Paljud keskealised ja eakad inimesed, eriti maapiirkondades, pole siiani kohanenud muutustega, mis on käinud kaasas Eesti taasiseseisvumisega. Et positiivselt kohaneda muutustega nii oma elus kui ühiskonnas laiemalt, on vaja iseennast ja enda ümber toimuvat ikka ja jälle uuesti mõtestada ning kujundada uusi toimetulekuviise. Sotsiaalne ja praktiline toimetulek pole võimalik ilma pideva kohanemisülesannete lahendamiseta. Seepärast on rahalise ja olmelise abistamise tulemuslikkus piiratud. Võrreldes eelmiste põlvkondadega on meie aja inimestel raskem teha oma elukäiku positiivselt mõjutavaid otsuseid, sest meil puudub ühtsele traditsioonilisele kultuurile omane terve intuitsioon ja selge väärtusbaas. Samal ajal suureneb pidevalt valikuvõimaluste hulk, mis esmapilgul näib positiivne, kuid sellel on ka negatiivseid külgi. Ebaküpsetele inimestele – eriti lastele ja noortele – võivad valikuvõimalused olla suureks ohuks. Seepärast on tänapäeval vajadus sotsiaalse töö järele, mis aitab inimestel arutleda väärtuste üle, eristada olulist ebaolulisest ja väärtulikkust tühisest. Teadlikkus elu põhiväärtustest ja oskus teha õigeid valikuid kuulub sisemise toimetuleku juurde. Traditsioonilises ühiskonnas täitis väärtuskasvatuse rolli kirik ning sotsiaaltööl on religioonidelt õppida inimese elu jaoks keskseid väärtusi nagu mõtestatus, kuulumine ja osadus, lepitus, eetika ja sotsiaalne tegusus.

Eluga toimetulek on mitmekülgsem mõiste kui Eesti sotsiaaltöös populaarne „iseseisev toimetulek“, mida kasutatakse valdavalt kahes kitsas tähenduses: erivajadustega inimese toimetulek igapäevaste toimingutega ja leibkonna toimetulek (ebapiisavate) sissetulekutega. Nagu eelnev käsitlus näitab, on inimese ja perekonna toimetulekul kaks poolt: lõimumine ühiskonda ning suutlikkus teha vastutus- tundlikke otsuseid ja neid ellu viia.

Inimese toimetulek eluga aitab vältida tõrjutust. Tõrjutuse vältimisel on kaks poolt: materiaalsete tingimuste parandamine ning sotsiaalse ja praktilise toimimisvõime tugevdamine. Mõlemad koos on inimese eneseusalduse ja eneseväärikuse aluseks. Saatuse vastu siiski alati ei saa – inimene võib sattuda tõsisesse raskustesse näiteks töökaotuse, õnnetuste, kroonilise haiguse või invaliidsuse tõttu. Rasketes olukordades võib olla abi sotsiaalsest toimetulekust, tänu millele suudab inimene luua ja hoida suhteid ning leida abi. Siiski on alati inimesi, kes oma elus murduvad, ning sotsiaaltöötajal tuleb leppida tõsiasjaga, et kõiki inimesi pole võimalik aidata.

Inimese kasvamisega täievoliliseks eluga toimetulevaks subjektiks käib paratamatult kaasas indiviidi ja kollektiivi vastuolu. Sotsialiseerumise ja individualiseerumise vastuolu saadab inimest kogu elu ning seda on vaja ikka ja jälle erinevates olukordades lahendada.

Selge on see, et küpseks indiviidiks ei saa kasvada teiste inimeste toeta ja täiustudes ei muutu inimene üksikuks saareks.

2.6.3. Dialoogilisus

Dialoogilisus on interaktsioon kahe partneri vahel, kes kohtlevad teineteist võrdväärsete kaaslastena ja austavad teineteise subjektsust ja otsustusõigust elus. Selle mõiste on sotsiaalpedagoogikale andnud Ladina-Ameerika kriitiline kasvatusteadlane Paolo Freire (1982). Tänapäeval on dialoogilisus üle-ekspluateeritud moesõna, kuid Freire jaoks polnud see mistahes vestlus inimeste vahel. Dialoogilisus on siiras mina-sina-suhe, millest puudub igasugune manipuleeriv alge, manipuleerimine tähendaks mina suhet asjaga, mitte inimesega. Dialoog toimub mingi asja või nähtuse üle, kuid teine inimene on alati „sina“. Dialoog ei eelda partneritelt ühesuguseid teadmisi ja kogemusi, vaid vastastikune teineteise täiendamise ja täisustumise protsess. Partneriteks võivad olla laps ja täiskasvanu, abistaja ja klient, õpetaja ja õpilane ning kui nad on dialoogis, siis annavad ja saavad mõlemad midagi. Sotsiaalpedagoogilises töös inimestega peetakse dialoogilisust ideaaliks.

Dialoogilisuse vastandiks on mittedialoogiline suhtumine, mille tulemusena Freire sõnul kõik justkui kangestub paigale. Selline arutamisele mittekuuluv valmismaailm võib tunduda isegi turvaline, kuid see on hingetu. Tardunud, reeglitele alluv õhkkond ei lase tekkida siiraid suhteid inimeste vahel ega võimalda olla aktiivne ja loov.

2.6.4. Kollektiivsus, aktiivsus ja elamuslikkus

Need kolm on inimese põhiomadused ja ütlasti sotsiaalpedagoogika tegevuspõhimõtted, mille alusel rakendatakse kollektiivi-, aktiivsus- ja elamuspedagoogilist meetodit (Hämäläinen 2001). Nii nagu reedab nimetus sotsiaal+pedagoogika, on kogu sellesuunalise mõtlemise ja tegevuse keskmes inimeses sotsiaalsuse kasvatamine, kuulumine kollektiividesse, ühine tegutsemine. Kollektiivi all mõistetakse sotsiaalpedagoogikas erinevaid inimgrupe: perekond, naabruskond, töö- või klassikollektiiv, huviring või laulukoor, kuni suurte maailmavaatelist ühendusteni välja. Kollektiivsus tähendab ühistegevust, ühtekuuluvustunnet, lähedust, turvalisust. Kollektiiv laiemas mõttes on inimese loomulik kasvukeskkond, ilma teiste hulka kuulumata ja teiste inimestega interaktsioonis olemata ei saa inimene kasvada inimlikuks, ennast ja oma arengut mõistvaks ja oma eluga toimetulevaks ühiskonna liikmeks. Seega, sotsiaalpedagoogika tegeleb inimese kasvu toetamisega kollektiivis, kollektiivi vahenditega ja kollektiivi liikmeks. Seejuures peetakse alati silmas indiviidi ja kollektiivi huvide sellest tasakaalu, mis ei takista indiviidi kasvu täievoliliseks subjektiks.

Sotsiaalpedagoogikale omast kollektiivsuspõhimõtet kaldutakse tänapäeva Eesti individualistlikus, ise hakkama saamist rõhutavas ühiskonnas naeruvääristama ning seostama nõukogude-aegse kommunistliku ideoloogiaga. Euroopas ja ka mujal maailmas seevastu on leitud, et sotsiaalpedagoogiline mõtteviis ja meetodid aitavad vastu seista ühiskonna killustumisele ja loomulike tugivõrgustike hajumisele ning kujundada uuelaadseid virtuaalseid jm võrgustikke toetavamateks (Ewijk 2010 a, b, Hämäläinen 2001). Sotsiaalpedagoogika väljakutse tänapäeva killustunud ühiskonnas ongi äratada ellu ja tugevdada sotsiaalseid võrgustikke ja inimeste ühtekuuluvust, et vallandada kollektiivide potentsiaal ja avada umbeläinud interaktsioonikanalid.

Saksa keeles Soziale Arbeit. Sotsiaalpedagoogika on tekkinud ning tänapäeval levinud eelkõige saksa keeleruumis, seetõttu on ka teemakohane diskussioon valdavalt saksa keelne.

Traditsioonilised toetavad võrgustikud pole õnneks päriselt kadunud. Suure osa oma vajadustest täidame me täna nii nagu muiste erinevates loomulikes inimkooslustes. Keegi meist ei saa toime tulla teiste hulka kuulumata ning seepärast pole õige rääkida „iseseisvalt toimetulevatest” inimestest või peredest ning seada abistamise eesmärgiks „iseseisvat toimetulekut”. Sotsiaalses töös saab üha tähtsamaks küsimus, kuidas suunata inimeste toetamist nii, et perede, kollektiivide ja kogukonna loomulikud tugivõrgustikud säiliks ja tugevneks ning neile lisanduks uut laadi võrgustikke. Alustada võiks olemasolevate ressursside ja interaktsioonikanalite päevavalgele toomisest ja kättesaadavaks tegemisest. Tegelda on vaja ka suhete kvaliteediga kollektiivides – suhted ja tegutsemine peavad olema korraldatud nii, et kõigil liikmetel on oma vastutus ühistes asjades.

Inimese loomuses on olla aktiivne ja elamusi otsiv ning õppida kogemustest. Elamused on kaasajal ihalusobjektiks, ning seda ühtaegu kasutab ära ja soodustab ärimaailm, pakkudes kaubaartikleid nagu „elamusturism“, „elamuskingitus“, „elamussport“, „elamuskooolitus“ jne. Elamusi otsitakse ja nende eest ollakse valmis maksuma. Selle foonil on vaja täpsustada sõna „elamus“ tähendust: sotsiaalpedagoogikas mõistetakse elamustena midagi, mis on inimesele sotsiaalse ja aktiivse olendina olemuslikult omane. Elamuslikkuse puhul on jutt uutest kultuurilistest elementidest või stiimulitest inimese elus. Elamused võivad sündida täiesti argistes tingimustes, oluline on vaid, et inimene kohtuks millegi uuega teadlikult, tunnete ja kujutlusvõime kaudu.

Elamused on lahutamatud inimlikust ühtekuuluvusest ning tõeliselt ehedad elamused on võimalikud tänu pühendumisele ja osasaamisele. Elamuste kogemine tähendab loobumist kaitsekiipidest ja maailma vaatamist uute silmadega.

Sellest vaatenurgast võib inimese sisemise tühjuse, väärtuste puudumise ja elu mõttetuse kogemise põhjuseks olla, et inimene ei anna midagi iseendast ja jääb elamustest ilma.

Elamused on sügavalt seotud inimese eetilise kasvuga. Eetililisus on olemuselt dialoog, milles meie kogemused ja mõtted peegelduvad teiste mõtetes ja kogemustes. Selle kohta on eesti keeles ilus sõna südametunnistus, mis tähendab enesetunnetuse ühendamist teiste kogemustesse (rõõm, kurbus, viha) sisseelamisega ja vastavat käitumist. Seega pole eetiline käitumise aluseks ratsionaalne arutelu, vaid kaasaelamisvõime. Elamused võivad olla vägagi erinevad, kuid peamine on, et nad tuletavad meile meelde, et oleme elus.

Hämäläise (2001) järgi tuleb kogu sotsiaalpedagoogilist aitamistööd vaadata läbi kollektiivsuse, aktiivsuse ja elamuslikkuse prisma. Nende kolme põhimõttega on seotud sotsiaalpedagoogika eesmärgid ja meetodid nii ennetavas kui tagajärgedega tegelevas abistamistöös. Erinevates sotsiaalse töö valdkondades saab neid elemente inimestes vallandada paljudel eri viisidel.

2.7. Perekeskus – parim vorm laste ja perede toetamiseks

Lapsed on oma arengulise ebatäiuslikkuse tõttu erilist hoolt, kaitset ja ettevaatlikku kohtlemist vajavad olendid (vt eespool) ning seda on vaja silmas pidada lastele ja lastega peredele abi ja teenuseid pakkudes.

Laste ja noorte sotsialiseerimise (sotsiaalpedagoogika) ja hoolekande korralduse üldiseks puuduseks nii Eestis kui rahvusvaheliselt on selle valdkonna killustatus ja iga tööloigu liigne spetsialiseeritus. Laste ja noortega tegeleb palju erinevaid süsteeme ja spetsialiste: õpetajad, koolide tugipersonal jt koolitöö-

tajad, nõustamiskeskuste psühholoogid ja eripedagoogid, karjäärinõustajad, noorsootöötajad noorte keskustes, perearstid ja -õed, lastepsühhiaatrid, puuetega laste rehabilitatsiooniasutused, alaealiste komisjonid, erikoolid, kirik, eri valdkondade vabatahtlikud jt, kelle tegevust koordineerivad erinevad ministriumid ja kes ka kohapeal kuuluvad erinevatesse struktuuridesse. Need süsteemid kalduvad tegutsema igäüks omaette ning infovahetus ja koostöö on ebapiisav. Iga süsteem püüab tõestada enda pädevust ja vajalikkust, lähtub oma eesmärkidest ja kasutab omi meetodeid.

Kogu see abistamise, kontrolli, toetuse, ravi ja ennetustöö süsteem on liiga lõdvalt seotud kohaliku kogukonnaga, koolide ja lasteaedadega ega suuda paindlikult reageerida laste ja noortega seotud tegelikele probleemidele. Uurimused ja praktikute kogemused kõnelevad, et laste ja noorte probleemid tulenevad eelkõige järelvalvetusest ja kooli mõjusfäärist väljalangemisest.

Spetsialiseeritud abistamissüsteem on ebatõhus ka seetõttu, et iga spetsialist tegeleb oma lõiguga väljaspool laste loomulikku keskkonda, mille tulemuseks on lapse veelgi suurem emotsionaalne eemaldumine koolist ja perekonnast. Laste ja noorte positiivsele sotsialiseerimisele aitab kõige paremini kaasa tugisüsteemide ja teenuste korraldamine võimalikult lähedal ja loomulikus keskkonnas – oma koolis ja naabruskonnas.

Abistamissüsteem, kus iga asutus ja spetsialist tegeleb oma lõiguga, kätkeb ohtu, et „multiprobleemsest“ lapsest või perest saab „multiinstitutsionaalne“ klient, st erinevate asutuste vahel eksleja, kel kaob arusaam, mis ja milleks temaga toimub. Selline abistamine pigem lõhub kui loob terviklikku arusaama inimsuhetest ja olukordadest ega aita kaasa paremale toimetulekule elu nõuetega. Lapsele on ebaküpsusest tuleneva haavatavuse tõttu killustatud abistamine eriti kahjustav, seda enam et sellesama ebaküpsuse ja vähese sõnaõiguse tõttu kalduvad just lapsed olema täiskasvanute ja süsteemi meeevallas. Lapse huvides on, et temaga tegeleks peamiselt üks laia ettevalmistusega töötaja, kellel on lapsega usalduslik suhe ja kes vajadusel saab abi erinevate valdkondade spetsialistidelt. Spetsialistid nõustaksid sel juhul lapsega igapäevaselt tegelevat töötajat (klassijuhataja, peretugiisik) ning alles tõsise vajaduse korral abistavad otseselt last.

Lastele, noortele ja peredele on kõige toetavam ja ka kõige vastuvõetavam selline teenuste ja ennetustöö süsteem, mis on kättesaadav oma tuttavas keskkonnas ja põhineb kohalikel ressurssidel. Seejuures pole tähtis pelgalt mingite ettenähtud teenuste olemasolu, vaid et oleks piisavalt abistamisviise, mis vastavad paikkonna laste ja perekondade vajadustele ja on kättesaadavad kõikidele neile, kes vajavad abi, nõu ja toetust. Kõik, mis on vajalik laste ja perede toetamiseks, peab olema olemas võimalikult kodu lähedal ja seotud kooli või lasteaiaga. Eriti just laste puhul tuleb püüda luua olukord, kus abivajav laps kohtuks abi andjaga justkui iseenesest, nii et see ei põhjustaks lapsele ja tema perele piinlikkust ega märgistaks neid teiste silmis. Teine oluline nõue on seotud lapse ajataju iseärasusega: nagu me teame, kulgeb lapse jaoks aeg palju aeglasemalt kui täiskasvanul. Seepärast tuleb lapse probleemidega tegelda võimalikult kiiresti, olgu siis laps halva kohtlemise ohver või ise pahategija.

Lapse- ja peresõbralik abistamine õnnestub, kui ühiste eesmärkide nimel teevad koostööd ametlikud ja vabatahtlikud organisatsioonid, eksperdid akadeemilistest ringkondadest, mitmesugused huvigrupid ja lapsevanemad. Loomulikult tuleb kuulata ja kuulda võtta laste endi kogemusi ja arvamusi.

Laste- ja peretöös on end tõestanud mitmed koostöövormid, mis praktikas enamasti põimuvad. Olulisim on spetsialistide ja ametnike koostöövõrgustik, mis toimib seda paremini, mida enam on ametialased suhted läbi põimunud mitteformaalse läbikäimise ja usaldusega. Koostöövõrgustik ühendab kõiki neid spetsialiste jt asjasse puutuvaid inimesi, kellega on loodud sellised suhted ja üksteisemõistmine, et kliendi probleemide jm tööalaste küsimuste puhul vastastikku nõu ja abi palumine on loomulik ja enesestmõistetav. Sellised koostöösuhted tekivad kergemini traditsioone väärtustavas maatüüpi kogukonnas. Teine tähtis töövorm on mitmesugused komisjonid või ümarlauad, mis on üksmeelsemad ja tulemuslikumad, kui nad on loodud koostöövõrgustikus ühiselt tunnetatud vajaduse tõttu, mitte käsukorras. Komisjon või ümarlaud on enamasti kindla tuumikkoosseisuga, millele vastavalt olukorrale kutsutakse liikmeid juurde, ning see tuleb kokku kas perioodiliselt või ka erakorraliselt pakiliste juhtumite lahendamiseks.

Spetsialistide ja ametnike algatatud töövormide kõrval saavad viimastel aastatel ka Eestis üha tähtsamaks perekondade, lastevanemate, isade ja emade endi algatatud tegevused, mille eesmärk on toetada ja väärtustada perekonda. See protsess on seotud kodanikuühiskonna arenguga.

Rahvusvaheline ja ka viimaste aastate Eesti praktika on näidanud, et parim töövorm lastega perede toetamiseks presidendid kaasates on sotsiaalpedagoogikal põhinev perekeskus. Perekeskuses kasutatakse perelähedasi või perekeskseid tööviise, mis tähendab iga perekonna olukorra ning lapsevanemate kogemuste ja pädevuse austamist. Perelähedane praktika väärtustab perekonda ja vanemarolle ning aitab taastada katkema kippuvaid kasvatustraditsioone. Kahtluse alla ei seata professionaalseid teadmisi ja tööviise, kuid rõhutatakse just koostööd perekonnaga, mille aluseks on perekonna enda argipäevaelu ja arusaamad. Perekeskus arendab perede oskusi oma elu korraldamisel ning sügavamal mõistmisel põhinevat teadlikkust pereelu- ja kasvatusküsimustes. Tähtis on seejuures arendada ka perede valmisolekut vajadusel abi otsida ja kasutada.

Perekeskuses edendatakse laste ja perekondade heaolu kõige laiemas mõttes. Perekeskus koondab selle valdkonna teenuspakkujad, kodanikualgatuslikud ühingud ja seltsingud, kirikute esindajad, pered ise, vabatahtlikud ja ka erasektori asutused – kõik, kes on valmis ühendama oma kogemused, oskused ja hea tahte laste ja perede heaks. Kõige selle juures on tähtis, et pered ise saavad aktiivselt osaleda tegevuste kavandamisel ja elluviimisel.

Perekeskuse suurim eelis muude peretöö korralduslike vormide ees on perede endi ja kutseliste abistajate tegevuse ühendamiseks, millele lisandub kõnealuse sotsiaaltöö valdkonna arendamine. Perekeskus on samal ajal nii perede kohtumispaik kui ka spetsialistide ja vabatahtlike abistajate võrgustik ning kogemuste vahetamise, õppimise ja arendustegevuse koordineerija.

Kokkuvõtteks

Teoreetilise põhjenduse eesmärk oli tutvustada Põlva linna ja Põlva valla sotsiaaltöötajatele ning külgnevate eriala esindajatele ja kõigile teistele arengukontseptsiooni lugejatele teoreetilisi ideid, uurimistulemusi ja praktilisi kogemusi, millele toetudes on võimalik üles ehitada kohalike inimeste vajadustele vastav, kaasaegne, koostööl põhinev ja jätkusuutlik sotsiaalse töö süsteem.

3. Sotsiaalse töö arendamine Põlva vallas ja Põlva linnas

Selles osas on tutvustatud Põlva valla ja Põlva linna sotsiaalse töö hetkeseisu ning arengusuuniseid.

3.1. Sotsiaalteenused Põlva vallas ja linnas: ülevaade ja ettepanekud

Vastutus sotsiaalse töö korraldamise eest on Eesti riigis jagatud riigi, maavalitsuste ja omavalitsuste vahel. Kuna hoolekandeline abi osutamisel lähtub Eesti riik lähimuse põhimõttest, on kõige suurem roll inimeste abistamisel kohalikel omavalitsustel. Riigi tasandil osutatakse vaid neid teenuseid, mille korraldamine kohalikul tasandil ei ole otstarbekas teenuse keerukuse tõttu. Riiklikeks hoolekandeteenusteks on erihoolekandeteenused raske ja pikaajalise psüühilise erivajadusega inimestele; soodustingimustel eraldatavate tehniliste abivahendite teenus; rehabilitatsiooniteenus puuetega inimestele ja laste asenduskodu teenus ning lapsehoiuteenus osutamine raske ja sügava puudega lastele (täpsemalt <http://www.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekanne/riigi-rahastatavad-teenused.html>).

Kohaliku omavalitsuse korraldada on sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmine, samuti sotsiaalteenuste määramine ja maksimine (sotsiaalhoolekande seaduse § 8 lg 2). Põlva Linna- ja Vallavalitsus on mõlemad oma haldusterritooriumil loonud seadusandlike aktidega võimalused erinevate elanikkonna vajadustele vastavate teenuste osutamiseks.

Ülevaade sotsiaalteenustest, mida omavalitsustes hetkel osutatakse, asub tabelis LISA 1.

Samas on ka ettepanekud teenuste kohta, mida oleks otstarbekas osutada ühiselt.

3.2. Sotsiaalse töö arendamine

Sotsiaalse töö üldine eesmärk on suurendada inimeste heaolu, kogukonnatunnet ja lõimumist ning muuta kohalik elu aktiivsemaks. Praeguse olukorra analüüs näitab, et sarnaselt Eesti sotsiaaltöö üldise olukorraga on ka Põlva valla ja linna sotsiaaltööle iseloomulik killustatus erinevate institutsioonide ja spetsialistide vahel. Osaliselt on see tingitud ka sellest, et kahe omavahel tihedalt läbipõimunud haldusüksuse inimeste elu-olu ja probleemidega tegelevad eraldi linna- ja vallavalitsus ja lisaks neile veel palju erinevaid süsteeme.

Arengukontseptsiooni teoreetilises põhjenduses on esitatud ülevaade sotsiaalse töö arendamise põhiideedest, millest kesksed on koostöö ja suhtevõrgustike arendamine igal tasandil ning sotsiaalpedagoogiline lähenemine. Sellest tulenevalt on sotsiaalse töö arendamise üldised põhimõtted Põlva vallas ja linnas

- Head suhted ja koostöö igal tasandil.
  - Teenuste ja tegevuste planeerimisel ja klienditöös tähtsustatakse olulise ressursina inimeste vahelisi suhteid ja sotsiaalset kuuluvust. Toetatakse inimeste eneseabi ja ühistegevusi perekonnas, lähivõrgustikes ja teistes olulistest gruppides (töökollektiiv, kooliklass, korteriühistu, küla jne).
  - Nii linna kui valla ja erinevate süsteemide sotsiaalse töö tegijad jätkavad koostööd. Lisaks seni-sele heale koostööle probleemide lahendamisel tähtsustatakse enam ühist arendustegevust ja ennetustööd. Moodustatakse nõukoda, kelle eestvedamisel töötatakse kõikide sotsiaalvaldkonnas tegutsejate osavõtul välja ühised seisukohad sotsiaalse töö edendamiseks ja täpsustatakse tööülesannete jaotuse. Koostöö aluseks on võrdsel partnerlusel põhinevad suhted.

- Lähtumine sotsiaalpedagoogilisest mõtteviisist nii teenuste kui kogukondlikkuse edendamisel
- Perekeskne mõtteviis kõigile sihtgruppidele teenuste planeerimisel – idee, et kõik tegevused aitaksid kaasa peresuhete säilitamisele, taastamisele ja tugevdamisele.
- Laste ja perede heaolu toetamise tähtsustamine.
- Need tegevused on seotud sotsiaalse kapitali arendamisega, seega nõuavad need eelkõige mõtteviisi muutust. Rahalised kulutused on minimaalsed võrreldes probleemide lahendamisele suunatud teenuste maksumusega. Ettepanekud sotsiaalse töö arendamiseks on esitatud tabelina, vt LISA 2.

Viidatud kirjandus

- Allardt, E. (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Corsaro, W. A. (2005). *Sociology of Childhood*. Pine Forge Press. Thousand Oaks.
- Ewijk, Hans van (2010). *European Social Policy and Social Work: Citizenship-Based Social Work*. London, New York: Routledge.
- Freire, P. (1982). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Gutmann, M. (2010). Eesti maasotsiaaltöö eripära. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.
- Hare, I. (2007). Sotsiaaltöö määratlemine 21. sajandiks. Sotsiaaltöö, nr 2 ja 4.
- Hämäläinen, J. (2001). Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse. Tõlkinud Rain Mikser. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kempinen, M., Kurppa, K. (2003). Ülevaade töötervishoiust ja tööohutusest Eesti Põllumajanduses. Tallinn: Töötervishoiu keskus.
- Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2010). Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus. Uuringuaruanne. Tartu Ülikool
- Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2010). Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus. Uuringuaruanne. Tartu Ülikool
- Noorkõiv, R. (2010). Regionaalne areng ja elukeskkond. Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Tallinn.
- Plato, K., Nook, A., Usin, J., Aalde, P., Rikka, M., Nurm, T. (2010). Põlva linna terviseprofiil. http://polva.ee/bw_client_files/polva_linn/public/img/File/uuringud/Terviseprofiil2000-2008.pdf - 21.01.11.
- Putnam, R. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Saks, K. (2009). Eakate elukvaliteet. Eesti Inimarengu aruanne 2008. Eesti Koostöö Kogu. Tallinn.
- Selg, M. (2006). Maasotsiaaltöö – mis selles erilist on. Sotsiaaltöö, 2, 25-29.
- Selg, M. (2006). Superviseerimine ehk tööjuhendamise eesti sotsiaaltöös – arutamist vajav teema. Sotsiaaltöö, 4, 10-14.
- Selg, M. (2010). Sotsiaaltöötaja eetikast ja moraalikoodeksi vajalikkusest. Sotsiaaltöö, 6, 21-24.
- Selg, M., Linno, M. (2009). Avalike teenuste, sh sotsiaalhoolekande teenuste roll perekondade argipäevas ning pakutavate teenuste vastavus perekondade ja üksikisikute tegelikele vajadustele. Uuringuaruanne. Avaldamata käsikiri. Tartu Ülikool.
- Terna, M-R. (2010). Põlva valla terviseprofiil. <http://www.polvavald.ee/files/mari/Terviseprofiilkinnitatud2010.pdf> - 21.01.11
- Tikerpuu, A., Reinomägi, A. (2009). Lapse õiguste tagamise strateegia 2004-2008. Strateegia täitmise aruanne. Tallinn -http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/LOTS_2004-2008_taitmise_aruanne.pdf 8.10.10
- Tsui, M. (2005). *Social Work Supervision. Cotexts and Concepts*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

LISA I

Sotsiaalteenuste osutamine Põlva vallas ja Põlva linnas (seisuga 1. jaanuar 2011)

Jrk nr	Teenuse nimi	Põlva vald	Põlva linn	Ettepanekud arendamiseks
Nõustamisteenused				
1.	Sotsiaal-nõustamine	Omavalitsuse sotsiaaltöötajad ja teised hoolekande teenuste osutajad või keskused. Põlvamaa Nõustamiskeskus (toimub projektipõhiselt 2011. aasta lõpuni)	Omavalitsuse sotsiaaltöötajad ja teised hoolekande teenuste osutajad või keskused Põlvamaa Nõustamiskeskus (toimub projektipõhiselt 2011. aasta lõpuni)	
2.	Psühholoogiline nõustamine	Teenust ostetakse vastavalt vajadustele ja probleemide spetsiifikale Tartu Laste Tugikeskusest, Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskusest jne. Nõustamine Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskuses on kuni juunini 2011. aastal majanduslikes raskustes Põlvamaa elanikele tasuta (finantseeritud Avatud Eesti Fondist projekti korras)	1. Põlvamaa Nõustamiskeskus (toimub projektipõhiselt 2011. aasta lõpuni) Põlvamaa Nõustamiskeskus (toimub projektipõhiselt 2011. aasta lõpuni), teenus on linna elanike registrisse kantud elanikele tasuta. 2. Spetsiifiliste probleemide korral ostetakse teenust Tartu Laste Tugikeskusest, Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskusest jne. Nõustamine Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskuses on kuni 2011. a. juunini majanduslikes raskustes Põlvamaa elanikele tasuta (finantseerib Avatud Eesti Fond projektipõhiselt)	Psühholoogilise nõustamise teenust oleks otstarbekas osutada ühiselt, koostöös Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskusega võiks uurida võimalusi tasuta psühholoogilise nõustamise jätkamiseks.

3.	Võlanõustamis-teenus	Teenust ostetakse vastavalt vajadusele. Sotsiaaluuringust selgus, et vajadus teenuse järele on suurem kui praegu suudetakse osta.	Teenust ostetakse vastavalt vajadusele. Sotsiaaluuringust selgus, et vajadus teenuse järele on suurem kui praegu suudetakse osta.	Kuna vajadus võlanõustamisteenuse järele suureneb, on otstarbekas koolitada kohalik võlanõustaja. Võlanõustaja töökohaks võiks olla loodav „keskus“. Teenust saaks müüa ka teistele Põlvamaa omavalitsustele.
Eluasemeteenused				
4.	Sotsiaal-eluruumi üürile andmine	<p>1. Võimaldatakse kriisiolukorda sattunud inimestele, kelle elukoht on registreeritud valla elanikeregistris (Põlva vallavolikogu 26.03.2004 määrusega nr 50).</p> <p>2. Asendushoolduselt tagasiöörduvatele noortele ja kinnipidamiskohast vabanenud isikutele, kelle elukohana oli enne institutsiooni sattumist registreeritud Põlva vald. Sotsiaaluruumi teenust osutatakse: Vallale kuulub 3 sotsiaalkorterit ja 11 sotsiaaluruumi.</p>	<p>1. Võimaldatakse kriisiolukorda sattunud inimestele, kelle elukoht on registreeritud linna elanikeregistris, vähemalt üheaastase linna registrijärgse registreeritud elukoha olemasolu nõue (Põlva linnavolikogu 11.04.2007 a määrusega nr 12.)</p> <p>2. Asendushoolduselt tagasiöörduvatele noortele ja kinnipidamiskohast vabanenud isikutele, kui enne institutsiooni sattumist oli nende elukohana registreeritud kas Põlva linn.</p> <p>Sotsiaaluruumi teenust osutatakse:</p> <p>1. Sotsiaalmajas, mille 14 eluruumist kuulub linnale 11. Sotsiaalmaja on ühiselamutüüpi, elanikel on kasutada üks tuba, pesemisruumid on koridoris ühised.</p> <p>2. Perikeskuses, kus on 10 eluruumi: 7 ühetoalist ja 3 kahetoalist. Majas on ühiskööök, ühine duširuum ja WC. Renoveeritud 2006. aastal.</p> <p>3. Lisaks on Põlva linna omandis 14 munitsipaal korterit, neist 10 on kasutusel sotsiaaluruumina.</p>	
5.	Eluruumi kohaldamise teenus	Teenust osutatakse sügava liikumispuudega isikutele juhtumipõhiselt vallavalitsuse korralduse alusel	Teenust osutatakse sügava liikumispuudega isikutele juhtumipõhiselt vallavalitsuse korralduse alusel	

Teenused eakatele ja puuetega inimestele				
6.	Hooldamine hooldekodus	Osutab Põlva Valla Hooldekodu, vajadusel ostetakse juurde	Teenust ostetakse erinevatelt hooldekandeaunitest	
7.	Koduteenused	Alates veebruar 2011 osutab Põlva vald koduteenust: <i>sh kauplustest toiduainete ja tööstuskaupade toomine; valmistoidu koju viimine toitlustuspunkti; eluaseme korrastamine; pesemisvõimaluste korraldamine; abistamine eluaseme kütmisel, vee tuppade toomine; vestlus ja teabe edastamine; kommunaal- ja muude maksete tasumine; abistamine arstiabi korraldamisel; ühekordne asjaajamise korraldamine.</i>	Põlva päevakeskus osutab koduteenust: <i>sh kauplustest toiduainete ja tööstuskaupade toomine; valmistoidu koju viimine toitlustuspunkti (supikööki); eluaseme korrastamine; pesemisvõimaluste korraldamine; abistamine eluaseme kütmisel, vee tuppade toomine; vestlus ja teabe edastamine; kommunaal- ja muude maksete tasumine; abistamine arstiabi korraldamisel; ühekordne asjaajamise korraldamine.</i>	Eakatele suunatud kodu- ja hooldusteenuseid on soovitatav omavalitsustel korralduslikult koostöös teha.
8.	Hooldus-teenused	Korraldatud on hooldaja määramine	Korraldatud on hooldaja määramine	
9.	Päevakeskuse teenused eakatele ja puuetega inimestele	Põlva Valla Hooldekodus on võimalus kasutada sauna ja pesta pesu. Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda (Peril) osutab vajadusel pesupesemisteenust ja võimaldab kasutada dušši. Põlva valla 6 külakeskuses (Himmaste, Peri, Taevaskoja, Kiuma, Vanaküla, Aarna) on korraldatud sotsiaaltöötaja vastuvõtt kohapeal, AIP kasutamine, võimalus osaleda erinevatest huviringides, seltsingute, MTÜde tegevustes ja loengutes. Valla eakatel on võimalus osaleda ka Põlva linnas asuva päevakeskuse tegevustes ja kasutada järgnevaid teenuseid: <ul style="list-style-type: none"> • dušši kasutamine • pesu pesemine • ravivõimlemine • massaažiteenus • vererõhu mõõtmine • perioodilise ajakirjanduse (ajalehed, ajakirjad) lugemine, raamatukogu • avalik internetipunkt puuetega ja eakatele inimestele • ruumide rentimine • osalemine erinevates huviringides, seltsingutes ja MTÜdes • loengute ja ürituste korraldamine 	Teenuseid osutatakse sõltuvalt kliendi majanduslikust olukorrast kas tasuta eest või tasuta. Teenuste loetelu: <ul style="list-style-type: none"> • dušši kasutamine • pesu pesemine • ravivõimlemine • massaažiteenus • vererõhu mõõtmine • perioodilise ajakirjanduse (ajalehed, ajakirjad) lugemine, raamatukogu • tasuta juriidiline nõustamine • avalik internetipunkt puuetega ja eakatele inimestele • ruumide rentimine • osalemine erinevates huviringides, seltsingutes ja MTÜdes • loengute ja ürituste korraldamine 	Eakate päevakeskused peaksid asuma erinevates kohtades, eaka kodule võimalikult lähedal. Teenuse korraldamiseks on soovitatav luua üks katusorganisatsioon, näiteks sotsiaalkeskus. Koostöö erinevate keskuste (sh külakeskuste) vahel.
10.	Inva-transpordi-teenus	Teenus vanurile või puuetega inimesele, kes oma tervisliku seisundi tõttu ei saa kasutada isikliikku, pereliikme või ühistransporti	Teenus sügava liikumispuudega, progresseeruva liikumisvõime kaotusega, raske puudega ja sügava nägemispuudega isikutele.	Teenust võiks osutada koos ning ühtlustada teenuse õigustatud saajate ring

11.	Isikliku abistaja teenus	Sügava liikumispuudega või nägemispuudega inimestele pakutakse teenust lepingu alusel; osutajateks erinevad juriidilised ja füüsilised isikud.	Sügava liikumispuudega või nägemispuudega inimestele pakutakse teenust lepingu alusel; osutajateks erinevad juriidilised ja füüsilised isikud.	Teenust võiks osutada koostöös
12.	Igapäevaelu toetamise teenus	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda pakub teenust psüühilise erivajadusega inimestele, kellel on töövõime kaotus vähemalt 10 %, keskmise, raske, või sügava puude tekkimise prognoos	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda pakub teenust psüühilise erivajadusega inimestele, kellel on töövõime kaotus vähemalt 10 %, keskmise, raske, või sügava puude tekkimise prognoos	
13.	Toetatud töö	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda: tööpraktika ja tööharijutuse teenus	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda: tööpraktika ja tööharijutuse teenus	
14.	Toetatud elamine	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda osutab toetatud elamise teenust (<i>Põlva linnus 5 korteris, kokku on 14 kohta. Aasta lõpuks planeeritud 2 toetatud elamise kohta Peri Sotsiaalkeskuses</i>).	
15.	Tugiisiku-teenus	Raske ja sügava puudega isikutele sh puuetega lapsed	Raske ja sügava puudega isikutele sh puuetega lapsed	
16.	Intervall-hooldus	Teenust ostetakse vastavalt vajadusele tervishoiuasutustest, võimalus on hooldekodu baasil teenust osutada	Pakutakse puudega lapsele. Teenust ostetakse vastavalt vajadusele tervishoiuasutustest	
Teenused lastele ja lastega peredele				
17.	Tugiisiku-teenus: pere tugiisik	Teenust osutatakse lastega peredele	Teenust osutatakse lastega peredele	Tugiisikuteenuse sisu on kogu Eestis ebamäärane. Vaja on välja arendada eraldi tugiisikuteenused lastega peredele ja puuetega inimestele. Mõlemat teenust on soovitatav osutada linnas ja vallas ühiselt.
18.	Lapsehoiu-teenus	Teenust osutab linna perikeskuses asuv mängutuba „Pallike“	Teenust osutab linna perikeskuses asuv mängutuba „Pallike“	Lapsehoiuteenuse osutamine on soovitatav ühtlustada ning luua selle pakukumiseks ühine katusorganisatsioon

19.	Perekonnas hooldamine	Teenust osutatakse vastavalt vajadusele (hetkel 2 lepingut)	Teenust osutatakse vastavalt vajadusele (hetkel vajadus puudub)	Teenust on soovitatav arendada. Selleks algatada tulevaste kasuvariantide ettevalmistamine koostöös Põlva koolitajatega. Teenuse kvaliteedi ja jätkusuutlikkuse tagamiseks on soovitatav luua linna ja valla ühine teenuse korraldus ja teenuseosutajate andmebaas.
20.	Lapse hooldamine asenduskodu-teenusel	Teenust korraldatakse vastavalt vajadusele.	Teenust korraldatakse vastavalt vajadusele.	
21.	Turvatoa teenus	Teenust osutab Põlva Haigla. Teenust ostetakse Tartu Laste Turvakodult	Teenust osutab Põlva Haigla ja Põlva perikeskus ning ostetakse teenust vajadusel Tartu Laste Turvakodult.	
Olemasolevad keskused				
22.	Põlva linna Perikeskus ja Põlva valla külakeskused	Põlva vallas on 6 külakeskus ja üks seltsimaja (Peri, Himmaste, Taevaskoda, Kiuma, Vanaküla, Aarna ja Kähri Seltsimaja), kus pakutakse ja võimaldatakse erinevad sotsiaalteenused nii vanematele kui lastele: <ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalnõustamine • Avalik interneti kasutamise võimalus • Loengute ja ürituste korraldamine • Käsitööringides osalemine • Vabaaja sisustamine (vestlusringid, ajakirjade lugemine, meisterdamine) • Ühekordne asjaajamise korraldamine • Võimlemine • Kasutatud riiete ja mööbli vahendamine • Huviringide, seltside ja MTÜde tegevuspaik 	Perikeskuses pakutakse erinevaid sotsiaalteenuseid nii vanematele kui lastele: <ul style="list-style-type: none"> • Pesu pesemine ja triikimine • Dušši kasutamine • Võimlemine • Avalik interneti kasutamise võimalus • Loengute ja ürituste korraldamine • Ömblustoa kasutus • Vabaaja sisustamine • Ühekordne asjaajamise korraldamine • Esmane sotsiaalnõustamine • Periteenus aitab raskustesse sattunud peresid majandamisel, õpetab igapäevaeluga hakkama saamist • Kasutatud riiete ja mööbli vahendamine 	Teenuseid on soovitatav koos arendada ning luua selleks ühine katusorganisatsioon. Hetkel on nii linna, kui valla keskuste tegevustes osalejaid nii linnast kui maalt.
23.	Põlva linna päevakeskus	Valla päevakeskus puudub, teenuseid on võimalus kasutada Põlva valla külakeskustes ning kasutada linna päevakeskuse teenuseid.	Teenuseid osutatakse sõltuvalt kliendi majanduslikust olukorrast kas tasuta eest või tasuta. Osutatakse koduteenust jt teenuseid. Teenuste täpsem loetelu vt eespool punkt 8.	Teenuseid on soovitatav koostöös edasi arendada ning täiendada.

24.	Noortekeskus	Peri Noorteklubi, tegevus on korraldatud hetkel huviringidepõhiselt	Põlva Avatud Noortekeskus	Noorsootöö arendamiseks tuleb edendada koostööd erinevate süsteemide (koolid, KOV lastekaitse, noortekeskused, MTÜ-d jt) vahel.
25.	Põlva Valla Hooldekodu	<p>Hooldekodu osutab:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ööpäevaringset hooldust • saunateenust (sh avahoolduse klientidele) • toitlustamine (sh avahoolduse klientidele) • pesupesemisteenus (sh avahoolduse klientidele) • AIP (avatud internetipunkt), • mitu puhkenurka koos ajalehtede, raamatute ja televiisoritega <p>Ühistegevused: ettelugemised (ajalehed, raamatud jm), piiblitund, mälu treeningud, tähtpäevade tähistamine, suvised piknikud, erinevad käelised ja füüsilised tegevused.</p>	Hooldekodu puudub, ostab teenust vallast ja teistest hooldeasutustest.	Teenust ja asutust on soovitatav koostöös arendada ning luua selleks ühine katusorganisatsioon

LISA 2

Sotsiaaalvaldkonna ja teenuste ühine arendamine Põlva vallas ja Põlva linnas aastani 2020

Paljud teenused ja mitmed sotsiaalse töö arendustegevused on juba käivitatud – vaata LISA 1.

Vastavalt omavalitsuste võimalustele ja ressursidele arendatakse teenuseid ning kogu sotsiaalsed tööd suuresti jooksvalt ja paralleelselt, seetõttu konkreetset aastat väija ei tooda vaid elluviimise periood.

Teostajate ja vastutajate loetelu pole lõplik.

Tegevused	Aeg / regulaarsus	Teostajad / vastutajad / korraldajad
I SOTSIAALSE TÖÖ SÜSTEEMNE ARENDAMINE		
1. Koostöö arendamine erinevate sotsiaalse töö tegijate vahel Põlva vallas ja linnas		
1.1. Põlva linna ja valla sotsiaaltöö nõukoja (edaspidi NK) loomine. Nõukotta kuuluvad linnavalitsuse ja vallavalitsuse sotsiaaltöötajad ja vastavalt vajadusele kaasatakse erinevate valdkonna spetsialiste	2011-2020/ pidevalt	Põlva VV ja LV
1.2. Korrapärased tööalased kohtumised sagedusega 1 kord kuus sotsiaaltöötajate vahel ning olemasolevate tulemuslike komisjonide praktikate jagamine, vajadusel komisjonide tegevuste laiendamine või uute loomine.	2011-2020/ pidevalt	Põlva VV ja LV sotsiaaltöötajad jt
1.3. Infopäevade korraldamine avaliku-, äri- ja mittetulundussektori koostööpartneritele	2011-2020/ jooksvalt	NK, Põlva VV ja LV
1.4. Avaliku, äri- ja mittetulundussektori koostööpartnerite tunnustamine	2011-2020/ iga aasta	Põlva VV ja LV NK
2. Sotsiaaltöötajate erialase enesearengu toetamine		
2.1. Supervisiooni ja tööjuhendamise vajaduse täpsustamine (vt teoreetiline ptk), põhimõtete välja töötamine ning rakendamine	2011-2020/ jooksvalt	Põlva VV ja LV
2.2. Järgijepideva supervisiooniteenuse võimaldamine sotsiaaltöö spetsialistidele	2011-2020/ Individaalne supervisioon vähemalt kord kvartalis	Põlva VV ja LV
2.3. Omavaheliste tööülesannete jagamise täpsustamine, ametijuhendite ülevaatamine ja uuendamine	2011- 2020/ kord aastas	NK Põlva VV ja LV
3. Koostöö arendamine teiste omavalitsustega		
3.1. Kohtumised ja õppekäigid teiste omavalitsuste praktikate tundmaõppimiseks	2011-2020/ jooksvalt vastavalt võimalustele	Põlva VV ja LV sotsiaaltöötajad, MV, teised KOV-d

3.2. Ühiste projektide ja teenuste arendamine koostöös teiste omavalitsusega	2011–2020/ jooksvalt vastavalt võimalustele	NK Põlva VV ja LV sotsiaaltöötajad, MV, teised KOV-d jt
4. Koostöö arendamine üle-Eestiliste ühingutega		
4.1. Teistes piirkondades ennast tõestanud projektide ja kogemuste tundmaõppimine ja rakendamine erinevate sihtrühmade olukorra parandamiseks (Toidupank, PRIDE koolitus, Vanem Vend Vanem Õde, vanaema – vanaisa jt)	2012–2020/ jooksvalt vastavalt võimalustele	Põlva VV ja LV, NK
5. Rahvusvahelise koostöö arendamine		
5.1. Olemasolevate rahvusvaheliste sõprussidemete uuendamine ja rahvusvaheliste partneritega kogemuste vahetamine. Eriti perspektiivikas koostööpartner sotsiaalalal on Põlva sõpruslinn Kannus (http://www.kannus.fi/index.asp) Soomes koos naabervaldadega. Seal on loodud ühine arenduskeskus JYTA (http://www.jyta.fi/) ja 2009–2012 käimas laste ja noorte heaolu edendamise laiaulatuslik, erinevaid süsteeme kaasav projekt (http://www.jyta.fi/uploads/LASTENSUOJELUSUUNNITELMA.pdf)	2012–2020/ jooksvalt vastavalt võimalustele	Põlva LV ja VV
6.1. Korrapärase teenuste hindamise põhimõtete välja töötamine ja rakendamine	2012–2020/ pidevalt teenuse iseloomust tuleneva regulaarsusega	NK Põlva VV ja LV ülikoolid jt uurimisasutused
6.2. Sotsiaaltöötajate töörahulolu uuringu läbiviimine. Töökeskkonna parendamine vastavalt võimalustele. Vajadusel organisatsiooni supervisiooni rakendamine.	2012–2020/ jooksvalt vastavalt võimalustele	Põlva VV ja LV ülikoolid jt uurimisasutused
6.3 Koostöö sotsiaaltööd õpetavate ülikoolide jt õppeasutustega: Sotsiaaltöö üliõpilastest praktikantide juhendamine. Probleemide ja teemade pakkumine üliõpilasuuringuteks ning uurimistulemuste tutvustamine nõukoja vahendusel.	2012–2020/ jooksvalt	NK Põlva VV ja LV ülikoolid jt uurimisasutused
7. Elanikkonna teavitamisüsteemi arendamine		
7.1. Välja töötada mitmekülgsed elanikkonna sotsiaalse töö ja teenuste võimalustest teavitamise viisid, kasutades teavitamiseks inimeste argielus olulisi ja tavalisi kohti (raamatukogud, külakeskused, infofahvliid, kodulehed, vallalehed jne)	2012–2020/ pidevalt	Põlva VV ja LV koostöös ettevõtetega

II TEENUSTE ARENDAMINE			
8. Sihtgruppide ülesed teenused			
8.1.1. Põlvamaa Nõustamiskeskuse teenuste jätkamine koostöös Põlvamaa omavalitsustega. Koostöö jätkamine Tartu Nõustamis- ja Kriisiabi keskusega ja elanike tasuta nõustamise võimaluste otsimine.	2012–2020	Põlva VV ja LV Põlvamaa Nõustamiskeskus Tartu Nõustamis- ja Kriisiabi keskus POL	
8.1.2. Võlanõustamisteenuse arendamine: võlanõustaja koolitamine, tööle rakendamine, teenuse pakkumine teistele ümbruskonna omavalitsustele	2011–2020/ jooksvalt vastavalt võimalusele	Põlva VV ja LV POL Loodav sotsiaalkeskus või perekeskus	
8.1.3. Kriisinõustamine – ohvri, alaealise raseda, leina jne nõustamine	2011–2020	Põlva VV ja LV Ohvriabi keskus	
8.1.4. Internetipõhine nõustamine	2011–2020	Põlva VV ja LV	
8.2. Ennetustöö			
8.2.1. Riskirühmade majandamisoskuste edendamine praktiliste koolitustena rühmatöö vormis	2011–2020/ jooksvalt vastavalt võimalusele	Põlva VV ja LV sotsiaaltöötajad koos Loodav sotsiaalkeskus Loodav perekeskus Külakeskused külvavemad	
8.2.2. Kogukondade omaalgatuste toetamine kogukonna sidususe tõstmiseks ja inimeste loomimiseks	2011–2020/ jooksvalt vastavalt võimalusele	Põlva VV ja LV Loodav perekeskus Loodav sotsiaalkeskus Külakeskused Külvavemad	
8.3. Transporditeenused			
8.3.1. Olemasolevate transporditeenuste olukorra ülevaatamine ja koostöös kahe omavalitsuse vahel optimaalsete lahenduste leidmiseks	2011–2020	Põlva VV ja LV Transpordi korraldajad MV	
8.4. Eluasemeteenused			
8.4.1. Sotsiaaleluruumide tüüriarendamise regulatsiooni ühtlustamine ning omavalitsuste koostöös teenuse osutamine	2011–2020	Põlva LV ja VV Loodav sotsiaalkeskus	

8.4.2. Eluruumide kohandamise teenuse osutamise põhimõtete väljatöötamine koostöös	2011 – 2020	Põlva LV ja VV
9. Teenused lastele ja peredele		
9.1. Perekeskuse arendamine		
9.1.1. Perekeskuse arendamine peredega tehtava töö koordineerijaks piirkonnas: olukorra kaardistamine, kontseptsiooni väljatöötamine ja keskuse töölerakendamine. Vt punkt 14,2	2011 – 2020	Loodav perikeskus Põlva LV ja VV sotsiaaltöötajad Ülikoolid jt
9.2. Vanemluse toetamine		
9.2.1. Vanemaks kasvamist toetavad koollitused ja kursused, projektid jmt tegevused.	Alates 2011 pidevalt regulaarsusega 1 kord 2 kuu jooksul	Põlva LV ja VV Põlva Haigla Üldhariduskoolid Külakeskused
9.2.2. Vanemlust toetavad koollitused, kursused, projektid jmt tegevused (olemasolevate beebiringide arendamine, uute projektide rakendamine PREP – paarisuhte koollituse osalemise võimaluste loomine jt)	Alates 2011 pidevalt regulaarsusega 1 kord 2 kuu jooksul	Põlva LV ja VV Tervishoiuasutused Haridusasutused Külakeskused
9.2.3. Perelepituste arendamine	2011-2020 jooksvalt vastavalt vajadusele	MV Põlva LV ja Põlva VV
9.3. Lapsehoiuteenus		
9.3.1. Lapsehoiuteenuste arendamine ja toetamine ning ühtse andmebaasi loomine.	2012-2020	Põlva LV ja VV, MV
9.4. Tugiisiku teenus		
9.4.1. Pere tugiisiku teenuse analüüs tulemuslikkuse aspektist ning teenuse arendamine ja rakendamine	2012-2020	Põlva VV ja LV sotsiaaltöötajad Loodav perikeskus Ülikoolid
9.4.2. Lapse tugiisiku teenuse sisu täpne kirjeldamine, väljatöötamine ja rakendamine. Projektis Vanem Vend Vanem Õde osalemine.	2012-2020	Põlva VV ja LV sotsiaaltöötajad Loodav perikeskus
9.5. Teenused vanemliku hoolleta lastele		
9.5.1. Perikonnas hooldamise teenuse arendamine ja rakendamine (sh perede koollitamine, toetusüsteemi ja supervisiooni võimaldamine peredele)	2012-2020	Põlva LV ja VV, MV MTÜ PRIDE-EST TAI Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda Roosi Kool Perearstid jt

9.5.2. Koostöö tõhustamine asenduskodudega, kontaktide hoidmine asenduskoduteenusel viibivate lastega	2012-2020 pidevalt	Põlva LV ja VV
9.6. Turvatoa/ varjupaigategenuse arendamine- nii lastele, kui emale ja lapsele või isale ja lapsele.	2012-2020	Põlva LV ja VV
9.7. Töö koordineerimisega		
9.7.1. Üldhariduskoolide tugisüsteemide kaardistamine, erinevate spetsialistide ametiülesannete kirjeldamine, olukorra analüüs.	2012-2020	Põlva LV ja VV Üldhariduskoolid üliloolid
9.7.2. Ühtse tugisüsteemi väljaarendamine kõigi piirkonna üldhariduskoolide jaoks. Koolisotsiaalpedagoogide ja -psühholoogide töökohaks jääb kool, professionaalse vabaduse tagamiseks on nad omaette üksuse koosseisus (mille katusorganisatsiooniks võib saada loodav perikeskus)	2012-2020	NK Perekeskus Põlva LV ja VV
9.7.3. Laste toetamine põhikooli osas II kooliastmes (4. klassi lõpetajatele) korraldada tulevastele 5. klassi õpilastele enne uude kooli minemist tutvumispäevad, ühisüritused jt	2012-2020	NK Põlva LV ja VV Perekeskus; Üldhariduskoolid; Noortekeskused MTÜd
9.7.4. Põlva Keskkoolis kutseõppe suunitluse jätkamine – võimaldada kutsealast eelkoolitust keskkooli õpilastele.	2012-2020	Põlva LV ja VV Haridusasutused
9.7.5. Roosi Kooli aktiivsem kaasamine linna ja valla hariduselu edendamisse.	2012-2020	NK Põlva LV ja VV
9.7.6. Johannese Kooli Rosmal jätkuv kaasamine Põlva linna ja Põlva valla hariduselu edendamisse. Rakendada kooli kogemusi: lapsesõbralik õhkkond, koolikogukonna kujundamine lastevanemate aktiivsel osalusel.	2012-2020	Põlva LV ja VV MV Haridus- ja sotsiaalsakond Üldhariduskoolid
9.8. Noorsootöö arendamine		
9.8.1. Erialadeülese koostöö tõhustamine noorsootöötajate vahel. Soovitav on luua nõukoda noorsootöoga tegelemiseks (NNK), millesse kaasata ka noorte esindajad. Regulaarsete noorsootöötajate kokkusaamiste korraldamine koos koolide huvijuhtidega	2012-2020	Põlva LV ja VV Põlva ANK Peri Noorteklubi MV, NK
9.8.2. Õppe-, kutse- ja karjääri nõustamise võimaluste kaardistamine ning pideva ja süsteemse karjääri- ja kutsenõustamise töö korraldamine	2012-2020	Põlva LV ja VV MV, NK Põlva ANK Peri Noorteklubi Tööandjad Üldhariduskoolid Põlvamaa Õppenõustamiskeskus

9.8.3. Noorte kaasamine kogukonna tegevustesse koostöös noortekeskuste, külaraamatukogude ja külakeskuste vahel	2012-2020	Põlva LV ja VV MV, NK Põlva ANK Peri Noorteklubi Külakeskused Raamatukogud Külavanemad
9.8.4. Noorte omaalgatuslike ideede elluviimise toetamine	2012-2020	Põlva LV ja VV MV, NK Põlva ANK Peri Noorteklubi Külakeskused Raamatukogud Külavanemad Üldhariduskoolid
10. Teenused puuetega inimestele		
10.1. Erinevate koolituste ja tegevuste korraldamine peredele, kus on puudega täisealine inimene ja/või puudega laps	2012-2020	NK, MV, Põlva LV ja VV Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda Roosi Kool
10.2. Puudega täisealise inimese võimaluste arendamine ja rakendamine	2012-2020	NK, MV, Põlva LV ja VV Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda Roosi Kool
10.3. Puudega lapse tugisikuteenuse arendamine ja rakendamine	2012-2020	NK, MV, Põlva LV ja VV Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda Roosi Kool
10.4. Koostöö tõhustamine Põlvamaa Puuetega Inimeste kojaga regulaarsete kokkusaamiste korraldamine	2012-2020	MV, Põlva LV ja VV Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda Roosi Kool
11. Teenused tööeliste		
11.1.1. Koostöö edendamine Töötukassa Põlvamaa osakonnaga, ühisprojektide arendamine	2012-2020	MV, Põlvamaa Arenduskeskus, Põlvamaa Omavalitsuste Liit, Põlva LV ja VV Töötukassa

11.2. Kinnipidamiskohast vabanenud inimeste sotsiaalsesse ellu kaasamise süsteemi arendamine	2012-2020	MV Põlva kriminaalhooldustalitus Põlva LV ja VV koostöös Töötukassa
11.3. Erinevad nõustamise ja tööharjutamise teenused noortele töötutele, pikaajalistele töötutele, lastega kodus olnud vanematele jt; kelle konkurentsivõime tööturul on madal arvestades nende spetsiifilisi vajadusi (nt lapsehoiu korraldamine koolituse ajaks jm)	2012-2020	MV, Põlvamaa Arenduskeskus, Põlvamaa Omavalitsuste Liit, Põlva LV ja VV koostöös Töötukassa
12. Teenused eakatele		
12.1. Eakate kaasamine sotsiaalse töö korraldamisse laste ja peredega	2012-2020	Päevakeskus Loodav perekeskus Loodav sotsiaalkeskus Põlva LV ja VV koostöös MITÜdega
12.2. Avahooldusteenuste kaardistamine ja arendamine koostöös mõlema omavalitsuse vahel ning teenuse rakendamine	2011-2020/jooksvalt	NK Põlva LV ja VV Loodav sotsiaalkeskus
12.3. Häirenuputeenuse kasutamise võimalustest teavitamine ja arendamine	2011-2020/jooksvalt	NK Põlva LV ja VV
12.4. Koduõendusteenuste laiendamine	2011-2020	Loodav sotsiaalkeskus Põlva LV ja VV
12.5. Päevahoiuteenuse arendamine	2011-2020	NK Põlva LV ja VV Loodav sotsiaalkeskus Põlva Päevakeskus Põlva Valla Hooldekodu Põlva Haigla
12.6. Perekonnas hooldamise teenuse väljaarendamine ja rakendamine: perede koolitamine, toetusüsteemi ja supervisiooni võimaldamine peredele	2013-2020 vastavalt võimalustele	NK Põlva LV ja VV Loodav sotsiaalkeskus

III UUTE KESKUSTE LOOMINE		
<p>13.1. Kavandada ja ehitada Põlva linna ja Põlva valla ühine loodav „sotsiaalse töö keskus“: Töötada välja keskuse kontseptsioon alljärgnevaid tegevusi ja soovitusi arvestades:</p> <p>I Keskuses on soovitatav hakata pakkuma sotsiaalteenuseid kõikidele sihtgruppidele (sh töötutele), välja arvatud lapsed, noored ja lastega pered.</p> <p>II Keskuse teine ülesanne on arendustegevus (vt ülal):</p> <ul style="list-style-type: none"> • teenuste hindamine ja arendamine, • teenuseid pakkuvate asutuste ja töötajate erialase arengu toetamine: koolitused, tööjuhendamine, supervisioon, • tulevikus võiks arendustegevust laiendada ka naaberomavalitsustele. <p>Korraldada nimekonkurss, et leida loodavale keskusele atraktiivne, ja sisuliselt sobiv nimi, mis aitaks luua uuest keskusest positiivset kuvandit.</p> <p>III Eakate kodu</p>	2011-2020	<p>NK Põlva LV ja VV Teenuste pakkujad MTÜ-d, seltsingud jt huvigrupid Koolid ja lasteaiad Ülikoolid Sõpruslinn Kannus Soomes jt</p>
<p>13.2. Luua Põlva linna ja Põlva valla ühine perekeskus</p> <p>Töötada välja perekeskuse kontseptsioon ja luua Põlva linna ja Põlva valla osalusega MTÜ Perekeskus (või leida konkursi teel sobiv nimi).</p> <p>Perekeskusest saab katus laste ja perede heaolu edendamisele ja peretöoga seotud valdkondade arendamisele (vt eespool: 2.7. Perekeskus – parim vorm laste ja perede toetamiseks).</p> <p>Perekeskus võib, aga ei pea omama eraldi maja, tähtsam on perekeskne mõtteviis, pühendumine ja koostöö. Perekeskseid tegevusi ja teenuseid saab korraldada olemasolevates ruumides: kultuurikeskuses, külakeskustes, koolides, lasteaedades jne.</p> <p>Perekeskus on soovitatav välja arendada Põlva maakonna peretöö koordineerijaks ja edendajaks.</p>	2011-2020	<p>NK Põlva LV ja VV Teenuste pakkujad MTÜ-d, seltsingud jt huvigrupid Koolid ja lasteaiad Ülikoolid Sõpruslinn Kannus Soomes jt</p>

Ühisprojekti elluviimisel osalesid ning andsid oma suure panuse alljärgnevad inimesed:

Anne Nook, Heiki Mannik ja Üllar Vahirand Põlva Linnavolikogu sotsiaalkomisjonist; Tarmo Tamm, Kadri Plato, Pilleriin Aalde, Anu Paide, Monika Adamson ja Janika Usin Põlva Linnavalitsusest; Raul Lepasson ja Tunne Piiper Põlva Vallavolikogu sotsiaalkomisjonist; Imbi Saava Põlva Vallavolikogust; Arne Tilk, Piret Vaher, Kaia Vörno, Kaia Sillaste, Eve Sokk ja Aivi Urman Põlva Vallavalitsusest; Elle Vidder Põlva Maavalitsusest, Mati Sillaste Põlva Valla Hooldekodust, Leevi Lillemäe ja Toomas Nigolat kirikute esindajatest; Kairit Numa Põlvamaa Puuetega Inimeste Kojast, Virgo Troon Põlva Perekeskusest, Annika Puusalu Põlva kriminaalhooldustalitlusest, Mare Torn ja Anu Mõtsar Põlva Perearstikeskusest, Katri Mandel Eesti Töötukassa Põlvamaa osakonnast, Aino Aasma Põlva Roosi Koolist, Maarika Morel ja Hans Saarniit Põlva Politseijaoskonnast ja Ako Laugamets Põlva Avatud Noortekeskusest.

Täname meie ühisprojekti eksperte ning arengukontseptsiooni koostajaid Marju Selga ja Merle Linnot ning sotsiaaluuringu läbiviijat Anu Laasi.

Mari-Riina Terna
Põlva valla arendusnõunik ja
ühisprojektijuht